

29. novembar – Dan Republike – Naš dan!

Drugarsko veče

Žene u crnom, u saradnji sa antifašističkim aktivistkinjama i aktivistima, kulturnim radnicima/ama organizuju na Dan Republike drugarsko veče i priredbu povodom 78 godina AVNOJ-a.

Žene u crnom obeležile su Dan republike 29. novembra 2021. među ostalim debatom o jednoj zaboravljenoj dimenziji Narodnooslobodilačke borbe 1941-1945, koja se očituje u učešću verskih službenika u partizanskom pokretu. Na skupu je učestvovalo više od **50** osoba. Nakon uvodnog izlaganja Staše Zajović, koja je obrazložila važnost teme, o učešću verskih službenika triju najvažnijih konfesija govorili su Dragan Stojković, Lino Veljak i Fahrudin Kladničanin.

Dragan Stojković prikazao je učešće pravoslavnog sveštenstva u NOP-u i NOB-u, pri čemu se u prvom redu oslonio na *Spomenicu pravoslavnih sveštenika – žrtava fašističkog terora i palih u narodnooslobodilačkoj borbi*, koju je 1960. objavio u Beogradu Savez udruženja pravoslavnog sveštenstva FNRJ.

„Pre svega želim da podsetim da je odabir ove teme u povodu 29. novembra prilika za podsećanje na našeg dragog prijatelja Mirka Đorđevića jer je on rođen na današnji dan, Dan republike. Njegova dugogodišnja ukazivanja na istoriju institucije crkve, njeno udaljavanje od jevanđeoskih temelja i pretvaranje crkvene organizacije u nacionalnu društveno-političku organizaciju su sve aktuelnija i od izuzetnog značaja i za razumevanje naše današnje teme.

Kad se analizira sadržaj „Spomenice“ pre svega se dolazi do podatka da je od 370 navedenih pravoslavnih sveštenika, žrtava u toku rata 1941-1945, njih 66, ili 17,8%, izgubilo život ili zbog direktne podrške Narodnooslobodilačkim pokretu ili u neposrednoj borbi kao pripadnici partizanskih borbenih jedinica. Takođe, uočljivo je da su od ustaškog pogroma na teritoriji NDH stradali uglavnom episkopi, a da je u NOB i NOP učestvovalo niže parohijsko sveštenstvo, Većina stradalih sveštenika učesnika NOP ubijena je od četnika posle dojava o njihovom ilegalnom radu, a jedan broj je poginuo u direktnim borbama protivu Nemaca i udruženih ljotićevara i četnika.

Crkvena organizacija je po svojoj prirodi konzervativna, rigidna, u direktnoj vezi sa vladajućom državnom politikom, odana „Bogu, Kralju i otadžbini“. Budući da je KPJ predvodila borbu protiv okupatora postojao je prirodan otpor crkvenih krugova za koje su ideje komunizma, ateizma i prosvetiteljstva predstavljale suštinskog neprijatelja.

Ipak politika KPJ tokom NOB se zasnivala pre svega na antifašizmu i patriotskom otporu okupatoru pa su brojni sveštenici, pogotovo oni koji su u svojim parohijama delili sudbinu naroda prepoznali te vrednosti i stali na stranu naroda, onih koji su stradali, i onih koji su se protiv okupatora, protiv fašizma stvarno borili.

Vrhovni štab je u junu 1942. uputio naređenje da se na nivou brigada ustanovi zvanje verskih referenata.

Verski referenti nisu vršili nikakve obrede ni u brigadi ni za pojedine borce iz brigade, ali su to činili u selima i, uopšte, u mestima kroz koja su proletherske jedinice i Vrhovni štab prolazili. To je imalo velikog odjeka u narodu, oni su morali da vode knjige poginulih i umrlih u svojim jedinicama, da popularišu NOB i razvijaju bratstvo među narodima. Kao oznaku imali su na levoj ruci krst za hrišćane, a polumesec za muslimane, a ispred toga znaka dva širita, dok su na kapi nosili petokraku.

U Prvoj proletherskoj brigadi verski referent bio je pop Blažo Marković, Druga proletherska nije ga u početku imala, u Trećoj sandžačkoj brigadi bili su prota Jevstatije Karamatijević i hodža Sead Musić, a u Četvrtoj proletherskoj crnogorskoj jeromonah Ruvim Žižić. Od tada je i pri Vrhovnom štabu ustanovljena funkcija verskog referenta, a nju je vršio pop Vlada Zečević. Zanimljivost je vezana za Treću sandžačku brigadu. Hodža Sead Musić u rat je sa sobom poveo i sinove Murata, Bećira, Šućra, Zećira, Hajra i Muja i kćeri Zilu i Pašu. Protu Jevstatije Karamatijević, rodoljub, u rat je sa sobom poveo takođe veoma brojnu porodicu. U ratu su mu izginuli žena Efimija, dva brata Mića i Vlajko, tri kćerke (zaklali četnici) i dvoje unučadi.

Skupština pravoslavnih sveštenika, učesnika i pristalica NOP-a. je održana 15.11.1942. godine u Srpskoj Jasenici, na slobodnoj teritoriji Podgrmeča, a prisustvovala su joj 24 delegata sveštenika i bogoslova iz jedinica iz Bosanske krajine, Like i Dalmacije. Skupština je uputila poslanicu srpskom narodu, svim pravoslavnim sveštenicima, vladikama i srpskom patrijarhu. U njoj se kaže *„da srpski narod i njegovo sveštenstvo ostaju nepokolebljivo uz redove Narodnooslobodilačke partizanske vojske Jugoslavije i pozivaju srpski narod i sveštenstvo s okupirane teritorije, kao i ostale rodoljube i borbene narode Jugoslavije i sveštenstvo ostalih vera, da im se pridruže u svetoj narodnooslobodilačkoj borbi“*. To je posebno bilo značajno u ovoj oblasti gde su se dogodili ustaški zločini velikih razmera, kao i odmazda srpskih ustanika na početku otpora.

U mnogim selima Srbije, pogotovo u Šumadiji, mnogi sveštenici su stradali od četničkih trojki zbog saradnje sa partizanima. Za poseban primer treba istaći sudbinu prote Jeremije Isakovića iz sela Banja. Njegov sin Dragomir je u međuratnom periodu saradivao sa komunistima koje je branio kao advokat, a četnici su ga ubili 30. avgusta 1943. neposredno posle ubistva njegovog oca, prote Jeremije. Drugi brat Petar, izgubio je život u zarobljeničkom logoru u Nemačkoj gde je podržavao NOB. O sudbini ove ugledne porodice prote Jeremije Isakovića svedoči spomenik, u selu Banja, na porodičnoj grobnici, sa petokrakom.

Nedovoljno su istraženi brojni slučajevi sveštenika koji su preživeli rat i nastavili svoj sveštenečki poziv u socijalizmu, a koji su u toku rata na razne načine pomagali NOP. Želim da navedem jedno zaboravljeno ime Đorđe Jovanovića, “Crvenog popa sa Majevice” koji je zbog svog rada i ugleda u narodu dospao u logor Dahau. Tamo je bio svedok da je vladika Nikolaj Velimirović bio smešten u oficirskim barakama sa posebnim povlašćenim tretmanom.

Svi ovi svetli likovi sveštenika koji su postupili u skladu sa svojom savešću i čistom verom u ljudske vrednosti, danas se prećutkuju, padaju u zaborav, a reafirmisani su i proglašeni svecima mnogi saradnici okupatora – od vladike Nikolaja Velimirovića koji je poručivao “Bolje sa crnim đavolom (fašistima) nego sa komunistima”, i zlikovci poput sveštenika, popa Milorada Vukojića “Mace” koji je poznat zbog ubistava koje je vršio macolom, čekićem.

Donosimo podatke o sveštenicima i drugim verskim službenicima Srpske pravoslavne crkve koji su izgubili život zbog učešća u Narodnooslobodilačkom pokretu:

1. **Atanacković T. Živojin Pop Dina** – sveštenik, paroh II parohije u Popoviću, Srez kosmajski, Eparhija šumadska. Rođen je 19.11.1908. u Bunaru, srez belički u čestitoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu je svršio u mestu rođenja, 5 razreda gimnazije u Jagodini, a bogosloviju u Sremskim Karlovcima 1931. Rukopoložen je za đakona 27.01.1933. i dodeljen Sabornoj crkvi u Jagodini. Rukopoložen je za sveštenika 28.10.1934. i postavljen za paroha II popovičke parohije sa sedištem u Ralji, gde je ostao sve do svoje smrti. Pop Dina, pod kojim je imenom najviše poznat, prvih dana septembra 1941. pobeo je u šumu ispred neprijateljskih i pljačkaških odreda i stupio kao borac u Kosmajski partizanski odred. Pop Dina je kao borac-puškmitraljezac učestvovao u svim borbama koje je Kosmajski partizanski odred imao sa neprijateljima u jesen 1941. Novembra meseca iste godine, kada se Kosmajski odred morao povlačiti ispred jake neprijateljske navale prema Rudniku, Užicu i prema Bosni u zaštitnim borbama protivu Nemaca i udruženih ljotićevaca i četnika, puškmitraljezac – pop Dina je teško ranjen 17.11.1941. u Bosuti pod Rudnikom i od zadobijene rane umro posle jednog časa. Telo mu je preneto i sahranjeno u rodnom mestu Bunaru.
2. **Antonina** – monahinja manastira Ljubostinje, Eparhija žička. Ubijena je 1943. od četnika vojvode Gordića iz lične osвете, kao sestra upraviteljice monahinje Sare. – Prilikom svoje ženidbe vojvoda Gordić je hteo da priredi svadbeno veselje u manastiru Ljubostinji, ali zbog upornog protivljenja upraviteljice m. Sare to nije mogao. Jednoga dana su upali u manastir pijani četnici i zatražili m. Saru, koja je već bila napustila manastir iz straha od vojvode Gordića. Ne našavši je, oni su pronašli njenu sestru Antoninu i počeli da je tuku, zahtevajući da kaže gde je Sara. Ubili su je u neposrednoj blizini manastira.
3. **Bragin G. Josif** – sveštenik, paroh laznički, Eparhija braničevska. Rođen je u Rusiji, gde se i školovao. Emigrirao je u Jugoslaviju i postavljen za paroha lazničkog, gde je službovao sve do svoje tragične smrti. Ubijen je od četnika D.M. 22.7.1942. kao simpatizer NOB-e.
4. **Bradić Metodije** – jeromonah, paroh u Slatinskom Drenovcu, eparhija pakračka. Rođen je 27.3.1867. u Gvozdanskom (Virovitica). Rukopoložen je za jeromonaha u manastiru Orahovici 1892. i služio na parohijama u Pakracu, Bolfanu, Salniku, Gornjim Sredicama i najzad u Slatinskom Drenovcu. Posle kapitulacije bivše Jugoslavije uhapšen je i strahovito zlostavljan u ustaškom zatvoru. Uspeo je da se izbavi iz zatvora povukao se u podnožje planine Papuka, odakle se 1942. vratio u oslobođeni Drenovac i pridružio partizanima. Za vreme jedne nemačke ofanzive, u junu 1944. jeromonah Metodije pao je u ruke neprijatelju, koji je od njega u nekoliko mahova zahtevao da napiše poruku partizanima u planini Papuku da se vrate svojim kućama, obećavajući da će mu za tu uslugu poštediti život. Ni pod pretnjom ubistva jeromonah Metodije nije pristao na taj predlog, već je odbio ponudu sa rečima: „Niti će se partizani vratiti i predati, niti ću im ja tu poruku

pisati.“ Posle ovakvog odgovora Nemci su napravili lomaču, bacili ga u plamen i živog spalili.

5. **Bućin Ilija** – sveštenik u Bobovu, Eparhija braničevska. Rođen je 24.8.1908. u Bubasi, Boka Kotorska. Posle završene bogoslovije u Sarajevu 1931. rukopoložen je za sveštenika 19.01.1933. Službovao je u mestu Bobovu, gde ga je i rat zatekao. Ubijen je od četnika 1942. kao simpatizer NOB-e.
6. **Borozan Marko** – sveštenik, paroh konadžiski, Srez cetinjski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Bokovu 12.12.1903. Osnovnu školu je završio u svom rodnom kraju Kosijerima, a četiri razreda gimnazije u Cetinju. U Cetinju je 1927. završio i petorazrednu bogosloviju. Za đakona je rukopoložen 9. a za sveštenika 14.01.1929. i postavljen za paroha u Dupilu, Srez barski, odakle je premešten na parohiju konadžisku, na kojoj ostaje sve do svoje smrti 1944. Sveštenik Borozan je bio vrlo omiljen kod sveštenstva, a od naroda cenjen i poštovan: dobar govornik, duhovit i uvek nasmejan i blizak narodu. Jednom rečju, pokojni pop Marko bio je pravi narodni sveštenik. Još od prvih dana narodnog ustanka u Crnoj Gori tesno je vezan za NOP i ozbiljno ga pomagao, bodreći narod da u borbi ustraje i javno i neustrašivo propovedajući borbu za narodno oslobođenje. No takav njegov rad doneo mu je i stradanje i najposle smrt. Godine 1943. bio je pozvan od strane CASNO-a na skupštinu u Kolašinu, no događaji su mu to putovanje onemogućili. Po održanoj konferenciji u selu Velestovu, kojoj je on predsedavao, vratio se s tog puta. Njegov plodan patriotski rad je bio poznat okupatoru, te je polovinom decembra 1943. uhapšen kao taoc. Tom prilikom se je pokazalo koliko je pop Marko bio omiljen u narodu, jer njegovi parohijani molbama i zalaganjem uspeše te ga, posle pet meseci izdržanog zatvora, oslobodiše. No na slobodi ostaje vrlo malo vremena, jer je ponovo uhapšen 19.07.1944. sa velikim brojem ljudi i žena i strpan u zatvor, zvani „Zelena kuća“ u Cetinju. Njegovo neustrašivo držanje u tom zatvoru donelo mu je smrt. Nemci su ga vezanog odveli i rano u zoru 20.07.1944. sa još devet drugova, streljali. Poslednje reči su mu bile „Živjela nova Jugoslavija“. Tako je pop Marko i na gubilištu pokazao svetli primer neustrašivosti i junaštva. Njegova junačka smrt ožalostila je sve njegove prijatelje, a naročito parohijane, koji su ga voleli i poštovali.
7. **Bukelić Vladimir** – „Pop Mićo“ – sveštenik bofoslov, narodni heroj. Vladimir Bukelić rođen je u Tularima, Srez jablanički, 1920. Još kao dete ostao je bez oca. Četiri razreda gimnazije svršio je u Prištini, a šestorazrednu bogosloviju pohađao je u Prizrenu (4 razreda), a završio u Bitolju 1940. Rat ga je sprečio da stupi u sveštenečki čin za koji se spremao. Čim je 1941. buknuo ustanak u Srbiji, Jablanica mu je se pridružila. Još prvih dana Vladimir Bukelić – poznat najviše pod imenom „pop Mićo“ – otišao je u šumu i pridružio se partizanima. Kao redak karakter stekao je ubrzo ljubav i poštovanje kod svih drugova. U svim okršajima bio je u prvim borbenim redovima. Postao je komesar Druge brigade, a docnije je postavljen i za njenog komandanta u kome je svojstvu junački poginuo na Belom Kamenu naletevši na nemački mitraljez.

8. **Vujinović Marinko** - sveštenik, paroh kavadarski, Eparhija zlatavsko-strumička. Sin je parohiskog sveštenika Krsta Vujinovića. Rođen je u Župi Nikšićkoj 13.04.1908. Osnovnu školu je završio u Pivi, gde mu je otac službovao, nižu gimnaziju u Nikšiću, a bogosloviju 1931. na Cetinju. Za sveštenika je rukopoložen u Štipu 7.06.1933. i postavljen za paroha bohuljske parohije – Arhijerejsko namesništvo tikveško, a sa ove premešten na drugu kavadarsku parohiju, gde ga je i rat zatekao. Iz Kavadara ga Bugari prisilno progone maja meseca 1941. te se vraća u Crnu Goru i sa svojom porodicom nastanjuje u Nikšiću. Prilikom ustanka u Crnoj Gori, pop Marinko se nije dvoumio već mu je odmah u početku pristupio. Početkom 1942. pokušao je da iz Nikšića prenese sanitetski materijal partizanima na slobodnu teritoriju, ali na tom poslu biva uhvaćen od Italijana i zatvoren. U Nikšićkom zatvoru je proveo kratko vreme, jer je krajem februara 1942. sa ostalim zatvorenicima, interniran u logor Kavaju (Albanija), a odatle prebačen u logor u Baru. U barskom logoru nije promenio svoje držanje, već do kraja ostaje veran NOP-u, radi čega i nije oslobođen, već odveden za Danilovgrad i od Italijana, 25.06.1943. streljan na Šarenoj Ploči – u neposrednoj blizini Danilovgrada.
9. **Vićovac Gavriilo** – sveštenik, paroh sibnički, Srez kosmajski, Eparhija šumadiska. Rođen je 23.01.1909. u Velikoj Krsni od oca Dimitrija i majke Draginje. Osnovnu školu je završio u rodnom mestu, gimnaziju je učio i privatno završio u Smederevskoj Palanci 1925. a bogosloviju u Sremskim Karlovcima 1930. Rukopoložen je u čin sveštenika 03.01.1933. i postavljen za kapelana parohu beljinskom, gde je ostao do maja 1934. Tada je premešten u Veliku Krsnu, opet za kapelana tamošnjem parohu, u kome je svojstvu ostao do 1935., kada je postavljen na parohiju sibničku. Na ovoj dužnosti ostaje do 21.04.1943. kada je zatvoren od strane Gestapo-a i sproveden u Beograd, gde je i umro u zatvoru i sahranjen na Novom Groblju u Beogradu. Bio je vrlo napredan sveštenik i simpatizer NOP-a.
10. **Gavrilović M. Borivoje** – sveštenik, paroh vranički, Srez posavski, Eparhija šumadiska. Rođen je 26.06.1912. u Garašima, Srez orašački. Bogosloviju je završio u Sarajevu 1935. Rukopoložen je za sveštenika 02.06.1936. i postavljen za privremenog paroha P leskovačke parohije. Na parohiju u Vranić došao je 01.07.1937. gde je ostao sve do okupacije zemlje. Bio je vrlo žive prirode, odličan paroh i sveštenik. Na početku ustanka, simpatišući NOP, stupio je i sam u partizanski odred. 1943. uhvaćen je od četnika zajedno sa ženom i na najgrozniji način mučen i zaklan. Tako je i rodoljubivi sveštenik Gavrilović postao žrtva svirepih četničkih zločina u vremenu neprijateljske okupacije zemlje.
11. **Golović Mirčeta** – protojerej, penzioner iz Nikšića, Eparhija crnogorsko-primorska. Sin je Jovana Golovića, sveštenika. Rođen u Pošćenju, Srez Nikšić, 26.10.1883. kao potomak stare sveštениčke porodice Golovića, koja je dala mnogo uglednih sveštenika i kaluđera, a Mirčeta je šesnaesti po redu. Niže školovanje završio je u mestu rođenja, a bogoslovsko-učiteljsku školu u Cetinju 1903. Do 1912. je službovao kao učitelj u Šavniku, kada je primio đakonski čin i postao službenik Konzistorije u Nikšiću. Godine 1913. rukopoložen je za sveštenika i postavljen za konzistoriskog sekretara. Učestvovao je u Balkanskom

ratu, a i u Prvom svetskom ratu kao bataljonski sveštenik sve do kapitulacije Crne Gore. Godine 1919. proizveden je u čin protojereja i postavljen za člana Konzistorije. Na toj dužnosti ostaje do 1932. kada je eparhija u Nikšiću ukinuta, a on penzionisan i postavljen za arhijerejskog namesnika i honorarnog paroha u Nikšiću. Obe dužnosti je vršio do juna 1939. kada je prešao sa porodicom u Beograd radi školovanja dece. Posle bombardovanja Beograda 06.04.1941. prota Mirčeta napušta Beograd. Prilikom ustanka u Crnoj Gori 1941. prota Mirčeta sa šestoro dece se pridružuje Narodnooslobodilačkoj borbi i partizanskim odredima u kojima mu ginu dva sina Miloš i Marko. No u proleće 1942. kada su se partizani morali povlačiti za Bosnu, stari i iznemogli prota Mirčeta nije mogao pratiti partizane i svoju decu, nego ostaje u pozadini u Drobnojaci. Pronađen od četnika, okupatorskih pomagača, prota Mirčeta je polovinom 1942. na retko nečovečan način sproveden u Nikšić. O vrat su mu četnici obesili zvono, skinuto sa ovna prethodnika, i tako ga na zaprepašćenje svih poštenih ljudi sproveli nikšićkim ulicama i predali Italijanima, koji su ga zatvorili. Četnike je ovaj bestidni akt u očima ljudi ponizio, a protu uzvisio i kao čoveka i kao mučenika. Italijani su ga odmah prebacili iz nikšićkog zatvora u Podgoricu i u tamošnjem zatvoru zadržali do maja 1943. kada je izvršena razmena zarobljenika kojom je i prota Mirčeta obuhvaćen. Po izlasku iz zatvora prota Mirčeta se priključuje partizanskim odredima na slobodnoj teritoriji, koji su tada vodili slavne i krvave borbe u toku Pete ofanzive. U jednoj od borbi toga doba, juna meseca 1943. poginuo je prota Mirčeta Golović, među mnogim palim borcima na Sutjesci.

12. **Damjanović Damjan** – sveštenik, paroh u Plašanu, Srez despotovački, Eparhija braničevska. Rođen je 13.03.1909. u Požaru, Srez Titograd. Osnovnu školu je završio u Ostrogu, nižu gimnaziju u Danilovgradu, a bogosloviju na Cetinju 1932. Po završetku bogoslovije, posle pauze od dve godine, upisao se na Teološki fakultet. Zatim je otišao u Braničevsku eparhiju gde je rukopoložen za sveštenika 27.06.1935. u Požarevcu. Službovao je u Suhom Dolu, Kučevu, Gornjoj Mutnici i Despotovcu, gde ga je i rat zatekao. Pisao je lepo. Poznata mu je rasprava „Iz istorije Crne Gore“. Sarađivao je u nikšićkoj „Slobodnoj misli“ i „Politici“. Isticao se bistrinom, energijom i naprednošću. Streljan je 17.10.1943. od strane Ljotićeve organizacije, što je javno kritikovao njihov nenarodni rad. Sahranjen je na tamošnjem groblju u Plašanu.
13. **Dragićević Živojin – Žika** – bogoslov V god. iz Vasilja, Eparhija timočka. Rođen je 29.08.1923. u selu Vasilju, Srez zaječarski. Osnovnu školu je završio u mestu rođenja, 4 razreda gimnazije u Knjaževcu i 5 razreda bogoslovije u Bitolju, koju zbog izbijanja rata nije završio. Prilikom jedne igranke u Vasilju Žika se zamerio četnicima. Tada je uzet pod prismotru i nije više puštan iz vida domaćih izdajnika. Oko 22 časa 17.05.1943. došao je u Žikinu kuću narednik SDS Lazar Zrnić koji je poveo Žiku na neko tobožnje saslušanje. umesto da ga odvede u stanicu, on ga je odveo u suprotnom pravcu i sa još dvojicom nepoznatih ljudi ubio iz puške na kraju sela Vasilja. pokojni Žika je sarađivao sa vasiljskom omladinom u rasturanju letaka protiv okupatora i domaćih izdajnika i bio je vrlo omiljen kod naroda iz Vasilja i okoline, što svedoči prisustvo ogromnog broja ljudi na njegovoj sahrani.

14. **Đuketić Radojka** – iskušeniica manastira Ljubostinje, Eparhija žička. Ubijena je od četnika vojvode Gordića 1943. zbog toga što se uporno držala sa monahinjom Antoninom protiv četničkih pokušaja skrnavljenja manastira Ljubostinje.
15. **Đukanović dr. Savo** – asistent Bogoslovskog fakulteta u Beogradu. Rođen je u Velimlju 02.04.1911. od oca Jovana i majke Marije, rođene Perović. Otac mu je iz patriotskih pobuda emigrirao iz Nevesinja 1901. i učestvovao u Balkanskom i Prvom svetskom ratu, a posle kapitulacije bivše crnogorske vojske interniran je od strane Austrijanaca. Savo Đukanović je završio osnovnu školu u mestu rođenja Velimlju. Gimnaziju nije mogao redovno pohađati zbog siromašnog stanja, već je dve godine privatno polagao, a treću i četvrtu nastavio i redovno završio i bogosloviju na Cetinju i upisao se na Teološki fakultet u Beogradu. Kao student je pripadao naprednom omladinskom pokretu i vidno se u njemu isticao, te je zbog ovog rada isključen iz Studentskog doma. Na Bogoslovskom fakultetu u Beogradu ostaje samo dve godine, kada mu se 1934. ukazala prilika da nastavi studije na Starokatoličkom fakultetu u Bernu, od koga je stipendiju dobio. U Bernu je 1938. završio fakultet i promovisan za doktora teologije. Njegova doktorska disertacija: „Opravljanje i osvećenje kod apostola Pavla“ je štampana na nemačkom jeziku. Po povratku u otadžbinu i otsluženju vojnog roka izabran je za honorarnog asistenta na Bogoslovskom fakultetu u Beogradu. Ovde se istakao svojim naučnim radovima, ali stalno mesto asistenta nije dobio. Prilikom ustaških pokolja u Hercegovini uzeo je vidnog učešća u pružanju oružane pomoći ugroženom narodu u Hercegovini, nastojeći da se borba pravilno usmeti, organizuje i izbegne bratoubilački rat. U julskom ustanku 1941. bio je jedan od prvih organizatora u svome kraju. Pored mnogih akcija na terenu Crne Gore i Hercegovine, učestvovao je u borbi na Pljevljima i svuda se vidno isticao i kao borac i kao rukovodilac. Pri povlačenju partizanskih snaga za Bosnu vraćen je sa zadatkom da se legalizuje i da radi na organizaciji ilegalnog pokreta. Međutim, četnici iz Banjana zajedno sa federalistima iz Katunske nahije hapse ga na Velimlju. Na zahtev da donese i preda pušku i pištolj odbio je da to učini i na saslušanju odlučno odgovorio: „Ne priznajem sud pod okupatorom.“ Sa Velimlja je sproveden od strane zelenaša na Čevo, gde je predat okupatoru i zatvoren. Iz Čeva je sa još trojicom drugova sproveden 13.07.1942. u pravcu Cetinja i kraj puta na planini Simunji 14.07.1942. streljan. Glas o tome sramnom i kukavičkom zločinu okupatora i domaćih izdajnika izazvao je opšte žaljenje i ogorčenje, a njegove reči: „Ne priznajem sud pod okupatorom“, naročito su urezane u svest naroda. Oružje pokojnog Sava sačuvano je i do danas.
16. **Đuričić M. Svetomir** – sveštenik, paroh gornjodobrički, Eparhija šabačko-valjevska. Rođen je 20.07.'10'1. u Glušicama u sveštenuičkoj porodici, od oca protojereja Mihaila i majke Darinke koja je takođe bila iz sveštenuičke porodice. Završio je, posle prekida, bogosloviju u Sremskim Karlovcima 1937. Još kao učenik bogoslovije rukopoložen je za đakona 21.11.1926. i bio đakon crkve šabačke do 07.06.1929. kada je rukopoložen za sveštenika i postavljen za paroha glušačkog. Na parohiji gušačkoj proveo je do 10.10.1937. kada je prešao na parohiju gornjodobričku, na kojoj ga je i okupacija zatekla.

Kao rezervni oficir opredelio se je za Narodno-oslobodilačku borbu. U svojstvu mobilnog oficira uhvaćen je u Jaderskoj Lešnici od strane nemačke kaznene ekspedicije i sa masom rodoljuba streljan 14.10.1941. u Lešnici.

17. **Zdravković Mardarije** – sinđel, starešina manastira Gornjačka, Eparhija braničevska. U Pomeniku Šabačko-valjevske eparhije, 1940. str. 161. profesor Atanasije Popović navodi da je: „jeromonah Mardarije Zdravković, rođen 08.09.1908. u Čićevcu, od oca Vladislava i majke Aleksije. Monašku školu završio je 1928.. Zamonašen 18.02.1928. u manastiru Rakovici, gde je rukopoložen u čin jerođakona. Službovao je u man. Sv. Romana, man. Gračanici i Deviču. Rukopoložen u čin jeromonaha 18.03.1931. i premešten u man. Banju kod Priboja. Zatim je 1933. premešten u man. Sv. Trojicu kod Pljevalja. Iste godine, dobivši kanonski otpust, prelazi u Nišku eparhiju i službuje kao namasnik u manastirima sv. Romana i sv. Jovana Dobričevskog (Poganovo). Decembra 1935. prelazi u Šabačku eparhiju i bude upućen u bratstvo man. Petkovice a zatim postavljen za starešinu man. Radovašnice do novembra 1936. – kad odlazi na otsluženje vojnog roka.“ Po regulisanju vojne obaveze bude postavljen za priv. Paroha lojaničkog (kod Vladimirovaca), pa zatim za privremenog paroha banjanskog kod Uba. Po dobivenom kanonskom otpustu iz Šabačke, prelazi u Braničevsku eparhiju 1941. i bude postavljen za starešinu man. Gornjaka i odlikovan činom sinđela. Zbog rodoljubivog držanja uhapšen je od strane Nemaca i 1943. u februaru mesecu streljan na Banjici.
18. **Zec Jovan – Jole** - sveštenik, paroh u Paučju kod Đakova, Eparhija sremska. Rođen je 19.01.1912. u Poborima, u Crnoj Gori. Bogosloviju je završio u Sarajevu 1935. Rukopoložen je za đakona 12, a za sveštenika 13.02.1938. i postavljen za paroha u Grahovljanima, odakle je početkom oktobra 1940. premešten za paroha u Paučje kod Đakova. Po proglašenju NDH prebegao je u Srbiju juna 1941. u postavljen 25. avgusta iste godine za privremenog paroha u Čukurevcu – Eparhija niška koju dužnost nije preuzeo, jer je upućen od strane rukovodstva NOP u Beogradu za Slavoniju, zajedno sa Dušanom Marijanom, sudijom iz Pakraca i Lazom Tihomirovićem, učiteljem iz Slatinskog Drenovca, da sarađuju na organizovanju prvih partizanskih grupa na planini Psunju i Papuku. Već za vreme njegovog dolaska u selima oko Psunja vršena je užurbana priprema da se pređe u oružani napad protiv okupatora i izdajnika. Jole je postao učesnik prve partizanske grupe, među njenih prvih šest partizana-boraca. Noću između 16. i 17. oktobra 1941. ova je grupa izvršila napad na opštinsku zgradu u Rajićima. Ova akcija bila je ujedno i prva u tome kraju i imala je ogromno političko i moralno značenje, a posebno je u narodu bilo dobro pripremljeno, što je u sastavu te grupe bio pop Jole, kao sveštenik. Pop Jole je iza toga ubrzao izrastao u jednog od vodećih ljudi partizanske borbe na tom području. Učestvovao je između 10. i 11. novembra u akciji na opštinsku zgradu u Bučju, gde su partizani razoružali dvojicu opštinskih stražara. Odmah zatim, 15. novembra, bio je u borbi na Drugoj Poljani, gde je neprijatelj na manju grupu partizana bio skoncentrisao nekoliko svojih satnija i bojni. Zatim je sudelovao u odbrani naroda sela Skenderovca kod Lipika, gde su ustaše hteli oduzeti žito i predati ga okupatoru, što je ovom akcijom osujećeno. Učestvovao je i u napadu na žandarmersku stanicu

Kamensko, koja je tom prilikom zapaljena. Drugom polovinom decembra 1941. jedna grupa partizana iz Psunja dobila je zadatak da se prebaci na Papuk i stupi u vezu sa tamošnjim borcima u cilju organizovanja zajedničkih akcija. Pop Jole je zajedno sa svojim drugovima putovao i probijao se kroz vrlo visoki sneg punih 19 sati bez odmora. Po izvršenom zadatku, na povratku prema Psunju, ova grupa sudelovala je na javnim mitinzima na kojima su birani i prvi narodni odbori u Savoniji. U to vreme pop Jole je primio dužnost komandira grupe partizana. Tada je ponovo izvršen napad na opštinsku zgradu u Bučju, gde je zarobljena veća količina oružja i opštinska zgrada spaljena. Posle toga nikada više na Bučju nije bila uspostavljena okupatorska i kvislinška vlast. Posle ove akcije, 24.12.1941. krenula je jedna grupa partizana pod rukovodstvom Jovana Marinkovića – Ive u selo Zabrdске Rogulje na odmaranje, a druga u kojoj je bio pop Jole ostala je u šumi Hrastiku, jugozapadno od Bučja. Kada je prva grupa stigla u selo, naišla je na neprijatelja koji je harčio po kućama i nagonio narod u školu da od njega iznuđuje podatke o partizanima. Tada je otpočela otvorena borba, prsa u prsa. Neprijatelj je nastojao da se po svaku cenu izvuče i da jedan deo naroda, koga je bio povezao u žicu, odvede u logor. Kada je već bio uveren da se izvukao, naišao je u Hrastiku na partizansku zasedu kojom je komandovao pop Jole. Otpočela je ponovo paklena bitka. Nastala je panika u redovima ustaša i domobrana, koji su zauzimali zaklon iza nasipa industrijske pruge. Borba je trajala punih pet časova, od podne do sumraka. Ljudi, žene i deca, koje je neprijatelj poveo sa sobom, došli su tada u mogućnost da se oslobode žice i da izmaknu sudbini koja im je bila namenjena. Neprijatelj je davao jak otpor želeći da se izvuče iz zasede. Tada je pop Jole na čelu svojih boraca pošao da uništi neprijateljski puškomitraljez kod mosta, ali je tu junački pao. Narod toga kraja i danas priča o delima popa Jovana Zeca, zv. Jole, koga je zadržao u trajnoj uspomeni.

19. **Zečević Jovan** – iguman, starešina manastira Pečke patrijaršije, Eparhija raško-prizrenska. Po svršetku Monaške škole u Rakovici došao je u bratstvo manastira Patrijaršije u Peći i 1929. rukopoložen za jerođakona, a naredne 1930. za jeromonaha. Bio je na čelu čete koja se spremala za Narodnooslobodilačku borbu od ljudi koji su bili izbegli u manastir Patrijaršiju. Uhapšen je 1942. i interniran u Albaniju. Iz zatvora u Tirani je pušten 1943. i neko vreme proveo u jednom manastiru kod Firna u Albaniji, gde je ponovo uhvaćen i ubijen od balista.
20. **Isaković Lj. Jeremija** – protojerej, paroh banjski, Srez orašački, Eparhija šumadiska. Rođen je 25.11.1877. u Donjoj Šatornji pod Rudnikom. Završio je pet razreda gimnazije u Kragujevcu a bogosloviju u Beogradu 1899. Za đakona je rukopoložen 15.04.1901. i kao takav služio u Donjoj Šatornji, a docnije u istom svojstvu osam meseci u Arandjelovcu. Rukopoložen je za sveštenika 03.10.1902. i postavljen za kapelana parohu junkovačkom, gde je ostao do 15.10.1905. i tada postavljen za paroha banjskog, na kojoj parohiji ga je i rat zatekao. Za vreme rata, još od jula meseca 1941. svojim radom pomagao je Narodnooslobodilački pokret. Kroz njegovu kuću prolazili su partizani i on im je činio razne usluge. Tako je jednom prilikom bolesnog partizana – učitelja od Zrenjanina – smestio u jednu kuću u selu Banji, a zatim ga prebacio kod svoje sestre u Donju Šatornju,

gde se je lečio. 19.08.1941. bio je uhapšen od strane Gestapo-a i zatvoren u podrumu „Starog zdanja“ u Aranđelovcu. Nemci su ga tukli i tražili priznanje o saradnji sa partizanima. Nakon mesec i po dana bio je pušten, ali su ga tada ljotićeveci uhapsili i zadržali u zatvoru mesec dana. 1942. uhapšen je od specijalne nemačke policije pod optužbom da je saradivao sa partizanima i zadržan u zatvoru puna dva meseca. 1943. streljana mu je u Kragujevcu sestra Leposava Protić sa ćerkom i snahom, koje su takođe pomagale partizane. Iste godine, u junu mesecu, prota Isaković je izveden iz crkve, gde je služio službu, i od strane specijalne policije iz Beograda strpan u „Maricu“ i odveden u Beograd. Posle mučenja i zlostavljanja u zatvoru, povratio se krajem meseca jula u selo Banju, gde je i dalje saradivao sa partizanima. Zbog veze sa partizanima, u kojima je imao dva sina oficira, hapšen je više puta i naposljetku ubijen od četnika Draže Mihailovića 14.08.1943. Sahranjen je na groblju kod Venčane zadruge, gde mu je zahvalni narod podigao vrlo lep spomenik.

21. **Janković Ratomir** – sveštenik, paroh strečanjski, Srez pljevaljski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Pljevljima 17.08.1915. Po završenoj osnovnoj školi i gimnaziji, završio je i bogosloviju u Sarajevu 1937. U čin sveštenika rukopoložen je 15.05.1938. u Sarajevu i postavljen za privremenog paroha strečanjskog u Arh. Namesništvu pljevaljskom. Iako vrlo mlad, takoreći početnik u pastirskoj službi, bio je svim svojim bićem odan svom pozivu. Svoje rodoljublje i patriotizam pokazao je 01.12.1941. prilikom napada partizanskih odreda na Pljevljima. Tom prilikom je partizanske borbe primao u svoju kuću i krio, ukazujući im požrtvovanu pomoć. Za taj njegov rodoljubivi rad doznali su Italijani, uhvatili ga i 03.12.1941. streljali na Senjaku, mestu u Pljevljima, i time prekratili život mladog sveštenika Ratomira Jankovića.
22. **Jovičević M. Bogić** – sveštenik, paroh riječko-obodski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je 14.12.1901. na starom gradu Obodu, nekada privremenoj prestonici Ivana Crnojevića, od oca protojereja Mihaila i majke Joke, rođene Đurašković. U mestu rođenja završio je osnovnu školu, a 4 razred gimnazije na Cetinju. Završivši i 4 razreda bogoslovije na Cetinju prelazi u Bitolj i tamo završava bogosloviju. U Bitolju je rukopoložen za sveštenika 17.12.1928. i postavljen za paroha bjeličkog, kod Kičeva, odakle je 1930. premešten u mesto rođenja i postavljen za paroha riječko-obodskog (Ceklin). Na toj parohiji ga je zatekao i narodni ustanak u Crnoj Gori. Bio je vrlo napredan i vidno se istakao kao član Upravnog odbora zadruge „Ceklinsko ribarstvo.“ Učestvovao je u dizanju riječkog naroda na ustanak, štaviše išao je motornim čamcem u obližnja sela oko Skadarskog jezera. Učestvovao je u borbi sa ustanicima pri zauzimanju varošice Rijeke Crnojevića i to sa puškom u ruci 13.07.1941. Kaznena italijanska ekspedicija „Divizija pusterija“ 18.08.1941. uhapsila je sveštenika Bogića u varošici Rijeci kada su ga uhvatili domaći izdajnici u blizini sela Mracelja prilikom vođenih pregovora. Prvo je odvojen od svoje porodice, zatvoren u zatvor, a porodica je istog dana internirana u Albaniju u logor Klos, (žena Danica, sinovi Milan i Živko, kćeri Olivera i Roksanda kao i otac mu prota Mihailo i majka Joke), odakle se vratila početkom 1942. u Rijeku Crnojevića. Istoga dana kada je porodica internirana spaljena je varošica Rijeka zajedno sa Obodom i okolinom, a

sveštenik Bogić poveden na streljanje. Kada su ga vodili na streljanje kazao je: „Platićete za ovo što radite sa narodom.“ Tada mu je jedan od izroda rekao: „Pljuni, pope Bogiću, na komuniste, pokaj se što si učinio i glava će ti biti spašena.“ Na to mu je Bogić muški odgovorio: „Ja pljujem na takve izrode i nevaljalce kao što si ti, a svjesno i drage volje sam pošao sa braćom u ovu svetu borbu koju vodi crnogorski narod.“ (Janko Lopičić). Streljali su ga 19.08.1941. preneli sa strelišta i zakopali kod mesta Carinarnica na samoj obali reke. Porodica ga je 1945. prenela i sahranila pred Sabornom crkvom na Obodu.

23. **Koljenšić Novak** – sveštenik paroh jelenački, Srez titogradski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u selu Sretnji – Bjelopavlići 01.05.1901. Osnovnu školu završio je u mestu rođenja, a četiri razreda gimnazije u Danilovgradu. Po završenoj nižoj gimnaziji ušisuje se u bogosloviju u Bitolju i završava je 1927. Rukopoložen je za sveštenika 16.02.1926. i postavljen za paroha rsojevačke a zatim jelenačke eparhije, na kojoj ostaje neprekidno do svoje smrti. Prilikom ustanka 1941. pop Novak je bez razmišljanja stao na stranu ustanika i zajedno sa svojim parohijanima učestvovao kao borac protiv Italijana. Još od jula meseca 1941. parohija jelenačka je bila na slobodnoj teritoriji, pa je u njoj često dolazilo do borbi između Italijana i Narodnooslobodilačke vojske onoga kraja. U jednoj od tih borbi u martu 1942. poginuo je sveštenik Novak Koljenšić. Na parohiji jelenačkoj pokojni pop Novak je služio Bogu i svome narodu skoro petnaest godina i eto poslednje dane svoga života posvetio je narodnoj stvari, boreći se za njegovu slobodu, te u toj borbi i poginuo.
24. **Kuburović Bogdan** - svršeni bogoslov, Drinić kod Bos. Petrovca, Srez bihački, Eparhija dalmatinska. Rođen je 1915. u siromašnoj seljačkoj porodici u selu Driniću. Četiri razreda gimnazije učio je u Bosanskoj Gradiški, a bogosloviju na Cetinju. Po završetku vojne obaveze 1941. radi ratnih događaja, nije pozvan na rukopoloženje od crkvenih vlasti. Dizanjem narodnog ustanka 1941. stupio je u partizanske redove, a prilikom formiranja I Krajiške narodnooslobodilačke brigade stupa u istu u kojoj je ostao do druge polovine 1942. kada je poginuo u borbi sa četnicima na Manjači kod Banjaluke. Bogdan je odrastao bez roditeljske nege, jer je rano ostao siročić i to bez oba roditelja. U životu, koji je prema njemu bio dosta surov, uvek se isticao vedrim duhom među drugovima. On je bio oličenje ljudske dobrote i poštenja. Pošto je kroz školovanje iskusio sve nedaće siromaštva bilo je prirodno da se svrsta u redove boraca za nacionalnu slobodu i socijalnu pravdu. On je to i učinio i time pokazao put kojim treba da idu svi pravi sinovi naše zemlje. Ukazivao je pomoć u ratu, naročito, ranjenim drugovima, pa ga je na tome poslu i smrt zatekla, dok je kao borac previjao ranjenoga druga. On se je skromno i nezapaženo razvijao, ali je završio slavno i herojskom smrću u borbi za narodnu slobodu.
25. **Krcunović Đorđije** – sveštenik, paroh ceklinsko-dobrski, Eparhija Crnogorsko-primorska. Rođen je u Podgorici 23.04.1909. Po svršenoj osnovnoj školi i nižoj gimnaziji završio je bogosloviju na Cetinju. Sveštenečki čin je primio 31.12.1932. Prvu službu kao paroh imao je u Lukovu, Srez nikšićki, odakle je premešten godine 1939. za paroha ceklinsko-dobrskog, Srez cetinjski. Na toj parohiji ga je zatekao rat i ustanak 13.07.1941. Na

teritoriji njegove parohije vođene su borbe sa Italijanima u kojima je i on učestvovao. Italijani su to doznali, pa je dva puta zatvaran u Rijeci Crnojevića. U zatvoru su sa njim postupali nečovečno. Bijen je i mučen. Od teškog stradanja bolovao je neko vreme pa je na kraju podlegao i umro u mestu rođenja 15.12.1942. Đorđije je bio odličan sveštenik, radi čega je iako mlad odlikovan crvenim pojasom. Nije streljan od okupatora, ali je žrtva fašističkog terora, jer mu je mučenje i stradanje i smrt prouzrokovalo.

26. **Knežević Dragan** – svršeni bogoslov iz Velikog Cvjetnića, opština Drvar, Srez bihački, Eparhija dalmatinska. Rođen je 1921. u službeničkoj porodici. Četiri razreda gimnazije svršio je u Banjaluci, a šest razreda bogoslovije na Cetinju. Jula meseca 1941. stupio je u Narodnooslobodilačku borbu, tj. Čim je podignut narodni ustanak. Prilikom formiranja III Krajiške narodnooslobodilačke proleterske brigade stupa u istu, u II četu, treći bataljon. Učestvovao je u svim borbama ove proslavljene partizanske jedinice. Teško je ranjen u borbama na Sutjesci u Petoj neprijateljskoj ofanzivi. Umro je od zadobijenih rana posle sloma Pete neprijateljske ofanzive i sahranjen u selu Orahovici na Jahorini 1943. Kao dobar đak u učenju i vladanju, a naročito dobar drug i primeran sportista bio je omiljen kod svojih školskih drugova i nastavnika. Izbijanjem narodnog ustanka on se svrstao u prve partizanske borbene redove i kao primeran borac i drug biran je za vodnog delegata u četi. Kod svih školskih i ratnih drugova ostaće njegov svetao lik u trajnoj uspomeni, a mlađim generacijama kao primer kako se bori i umire za slobodu svoje zemlje i svoga naroda.
27. **Miodragović S. Jovan** – sveštenik, paroh u Žagroviću kod Knina, Eparhija dalmatinska. Rođen je 24.06.1898. u Obrovcu, Srez benkovački. Posle svršenih tri razreda zadarske bogoslovije, nakon dužeg prekida zbog prelaska u Srbiju i učestvovanja u Prvom svetskom ratu, završio je IV razred u bogoslovsko-učiteljskoj školi u Prizrenu 1919. Rukopoložen je za đakona 31.10., a za sveštenika 01.11.1919. i postavljen za paroha u Padežu kod Kruševca, odakle je 1922. prešao u parohiju Mokro Polje (Eparhija dalmatinska), potom u Kanjane i najzad u Žagrović, gde ga je i okupacija zatekla. Odmah posle kapitulacije jugoslovenske vojske opredelio se uz one koji su pomišljali na oruđani otpor, pa su ga italijanske okupacione trupe uhapsile zajedno sa starijim sinom Stevanom i zatvorile u Kninsku tvrđavu. Odatle je poslat u internaciju na otok Lazaret kod Zadra. Meseca oktobra 1942. partizani su ga, zajedno sa sinom, zamenili kod Bosanskog Grahova za neke zarobljene talijanske oficire i tako je dospao na oslobođenju teritoriju. Po prelasku na slobodnu teritoriju angažovao se u aktivnom radu na političkom i prosvetnom polju, te je uskoro bio izabran za člana ZAVNOH-a. Uspeo je da na oslobođenu teritoriju izvede celu svoju porodicu - ženu i još troje dece. Za vreme Pete neprijateljske ofanzive sveštenik Miodragović nalazio se u sastavu Devete dalmatinske brigade i u povlačenju kroz Zelen-Goru poginuo od neprijateljskog bombardovanja u selu Vojvodići kod Foče 14.06.1943. U Petoj neprijateljskoj ofanzivi poginuli su mu takođe sin Stevan i ćerka Neđeljka. Pokojni Jovan Miodragović je bio čovek vedrog duha, pun stvaralačke snage, beskompromisan sa svim onim što je nepošteno i nečovečno i pravi pravoslavni narodni sveštenik. Njegov život i rad su svedoci ove istine.

28. **Mirčevski C. Veljan** – sveštenik, paroh u Malim Koljarima, Eparhija ohridsko-bitoljska. Rođen je 11.03.1885. u selu Mali Koljari. Mučki je ubijen 20.11.1944. od strane Nemaca u selu Mažučištu. Dvadeset sedam godina je savesno vršio sveštenučku dužnost, služeći Bogu i narodu. Fašističke krvopije nisu se zadovoljile samo pljačkanjem sela, već žedni krvi uzeli su i život starom svešteniku Veljanu. Povod za to ubistvo je pozadinski rad njegovog sina Dušana. Porodica sveštenika Veljana je bila izbegla iz sela Mali Koljari, budući da su se borbe vodile u samom selu. Sveštenik Veljan, veran svome sveštenučkom pozivu, izvršio je opelo 20.11.1944. nad jednom devojkom i vraćajući se kući dočekan je u porti od nekoliko Nemaca koji, kad su ga ugledali, povikaše: „Pop partizan“. Zatim su ga uhvatili i odveli u selo Mažučiste, gde su ga ubili iz revolvera, pucajući u potiljak, tako da mu je kugla izašla kroz čelo.
29. **Milosavljević Antonije** – jerođakon iz Beograda, Arhiepiskopija beogradsko-karlovačka. Antonije Milosavljević je rodom iz Velike Krsne. Bogosloviju je učio u Prizrenu a završio je za vreme rata u Nišu. Kao partizanski kurir Kosmajskog odreda uhvaćen je 1943. sa partizanskom štamparijom u ostalim materijalom u zgradi br. 1a na današnjem Trgu bratstva i jedinstva u Beogradu od specijalne policije, zatim mučen i streljan na Banjici. Prema pričanju preživelih svedoka, jerođakon Antonije je strahovito mučen, ali se muški i dostojanstveno držao do poslednjeg daha.
30. **Marković Aleksandar** – sveštenik, paroh u Darosavi (sada Partizani), Eparhija šumadska. U čestitoj seoskoj kući u selu Garašima rodio se 1911. Aleksandar Marković. Gimnaziju je učio u Prizrenu, a bogosloviju je završio u Bitolju 1934. Rukopoložen je za sveštenika 1935. u Sremskim Karlovcima i postavljen za paroha darosavačkog, gde je ostao sve do svoje mučeničke smrti. Po prirodi tih i miran, bio je savestan u svojoj sveštenučkoj službi. Simpatisao je Narodnooslobodilački pokret, koga je i pomagao, sarađujući sa terenskim partizanskim radnicima. Selo Darosava je tokom rata uglavnom smatrano kao slobodna teritorija i u njega su četnici smeli dolaziti samo sa velikim snagama. Tako su 13.05.1944. blokirali darosavu u upali u selo, uhativši sveštenika Markovića i još oko 80 ljudi i žena. Povezali su ih i proveli kroz selo na čelu te povorke popa Acu, jednog seljaka i jednog kafedžiju, odveli ih u obližnju jarugu, odakle se čuo rafal. Kad su se dželatati vratili i referisali svojim vođama izvršenje naređenja, onda se je četnički oficir Ljumović obratio ostalom narodu rečima: „Eno one trojice u jaruzi, a onako će se svi provesti koji ne budu uz nas.“
31. **Mijatović Ilarion** – iguman, nastojatelj manastira Pive, Eparhija crnogorsko-primorska. O životu i radu igumana Ilariona je malo poznato, jer je malo vremena proveo u Pivi kao starešina pivskog manastira. Prema onome što je moglo biti poznato, rođen je u Sremu oko 1894.. Bio je školovan i obrazovan čovek, jer je pored ostalog govorio i nemački i italijanski jezik. Zna se da je kao kaluđer u predratnoj Jugoslaviji službovao na ostrvu Visu, pa posle kapitulacije bivše Jugoslavije prebegao u Crnu Goru, kada je postavljen za upravnika manastira Morače. Na tom položaju ostaje do meseca jula 1942. pa kada su

partizani napustili te krajeve nije ni on imao opstanka, već uspela da se prebaci za Pivu i tamo je postavljen za starešinu manastira. Juna meseca 1943. kada je u punom jeku besnela V neprijateljska ofanziva, Nemci, obavešteni o radu igumana Ilariona, hvataju ga i zatvaraju u jednoj drvenoj kući u selu Seljanima, blizu pivskog manastira, sa još nekolicinom seljaka i sve ih streljaju. Po Pivi su tada izvršena mnogobrojna streljanja, a kaluđer Ilarion sa društvom, po streljanju je zapaljen u izgoreo zajedno sa kućom u kojoj je streljan. Tako je mučenički završio život iguman Ilarion Mijatović, koji je u teškim danima svoga naroda bio uz narod i radio za njegovu slobodu.

32. **Milutinović Dragoljub** – sveštenik, paroh ivanjički, Eparhija žička. Rođen 19.03.1900. u Ivanjici u čestitoj zanatlijskoj porodici. Upisao se u bogosloviju u Beogradu, koju je prekinuo usled Prvog svetskog rata. 1915. sa vojskom je otstupao preko Sandžaka i Crne Gore, no iz Berana se vratio natrag u Ivanjicu, gde je ubrzo uhapšen od okupatora. Po svršetku rata završio je bogosloviju u Sremskim Karlovcima i postavljen za učitelja u Kotražu - Guča. Rukopoložen je za sveštenika 1922. i postavljen za paroha III ivanjičke parohije sa sedištem u Lukama, gde je dovršio crkvu i podigao osnovne škole u Osonici i Lisi. Radio je dosta i na zadrugarstvu. Pripadao je Demokratskoj stranci i biran je za njenog člana Glavnog odbora. Naročito se zalagao za razne političke ličnosti koje su se nalazile u Koncentracionom logoru u Međurečju kod Ivanjice, čineći im razne usluge.
33. **Petržek Dr. Vladimir** – sveštenik, Eparhija moravsko-šleska, Čehoslovačka. Otac Vladimir Petržek je rođen 10.06.1908. u Olomucu u učiteljskoj kući. Kada je završio četiri razreda gimnazije, episkop Gorazd ga je poslao u bogosloviju u Sremskim Karlovcima, koju je završio 1928. Po svršetku bogoslovije upisao se na Teološki fakultet u Beogradu i završio ga 1932. po otsluženju vojnog roka, episkop Gorazd ga je rukopoložio u čin sveštenika i postavio za drugog paroha praške katedralne crkve Sv. Ćirila i Metodija. Doktorirao je na Teološkom evangelističkom fakultetu Jana Husa u Pragu. Bio je vrlo obrazovan čovek, dobar bogoslov, vatren propovednik, no iznad svega odličan rodoljub, koji se borio protiv nacističke okupacije Čehoslovačke. Uzeo je učešća u akciji skrivanja izvršilaca narodne presude nad krvnikom Hajdrihom, koji su se bili sklonili u kriptu katedralnog hrama u Pragu. Uхваćen je od Gestapo-a i osuđen na streljanje, koje je izvršeno 04.09.1942. Odlikovan je čehoslovačkim ratnim krstom In memoriam 1945.
34. **Peterović Timotej – Čeda** – jeromonah, starešina crkve Pokajnice kod Velike Plane, Eparhija braničevska. Čeda Petrović je rođen u selu Miloševcu, između Krsne i Velike Plane. Posle završene osnovne škole i niže gimnazije, upisao se i završio nižu voj. Sanitetsku školu. Zbog svađe i tuče sa komandrom bio je osuđen na robiju. Kada je izdržao kaznu, odlazi u manastir i prima monaški čin pod imenom Timotej. Bio je vrlo žive prirode pa je promenio veći broj manastira i crkava, te se tako našao posle 06.04.1941. kao starešina crkve Pokajnice kod Velike Plane. Živeći u tom kraju, posmatrao je rad partizanskih odreda i kad se uverio u njihovu patriotsku ispravnost zaželeo je da i sam postane borac u partizanskim redovima. Štab odreda ga je primio, te je tako Timotej Petrović postao aktivan borac za narodnu slobodu. U borbama se vrlo brzo istakao i

zadobio simpatije i ljubav svih boraca. Na mitinzima i zborovima pozivao je narod u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika i u tom pravcu imao velikih uspeha. Kad je Oraška četa bila prebačena u okolinu Čačka, Timotej se istakao u borbama sa četnicima. Pojava kaluđera-partizama izazvala je kod četnika pravo zaprepašćenje, jer su im njihovi komandanti govorili da su partizani protiv crkve i sveštenstva, a sad svojim očima vide sveštenika u partizanskim redovima. U toku I ofanzive Timotej je učestvovao u borbama oko Valjeva, na Kadinjači i u odbrani Užica. Vraćajući se sa Mukerovom grupšom partizana u rodni kraj, jeromonah Timotej je poginuo u borbi kod Venčana u Šumadiji.

35. **Popović Boško** – sveštenik, paroh gornjopoljski, Srez nikšićki, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je 23.12.1900. u Dragovoljčićima, Srez nikšićki, kao sin popa Milovana, iz stare i čestite kuće Popovića, koja je u neprekidnoj lozi, prelaskom sa oca na sina, sa Boškom dala 25 sveštenika. Njegov otac pop Milovan, sa sinom Kostadinom i grupom rodoljuba, za vreme Prvog svetskog rata streljan je od Austrijanaca na putu za Nikšić i na tom mestu je kasnije podignut spomenik. Boško je osnovnu školu završio u mestu rođenja, nižu gimnaziju u Cetinju, a bogoslovsko-učiteljsku školu u Prizrenu. Kao učitelj službuje u Kočanima, Šarancima i Planini Pivskoj, a za sveštenika je rukopoložen 29.11.1923. Kao parohijski sveštenik služi na parohijama u Lijevoj Rijeci, Rovcima, Lukovu i Gornjem Polju kod Nikšića. Još od prvih dana službovanja istinski je služio svome narodu. U svim mestima, gde je službovao, poznat je bio kao istaknuti i nepomirljivi opozicionar nenarodnim režimima bivše Jugoslavije. Ističe se u borbi protiv konkordata, a naročito je zapažen u čuvenim Nikšićkim demonstracijama protiv Milana Stojadinovića, u kojima sa seljacima svoga kraja neustrašivo nasrće na žandarmske bajonete. Tom prilikom je sa nekoliko opozicionih prvaka zatvoren i u zatvoru ostao mesec dana. Pao je u nemilost kod nekih funkcionera Crnogorsko-primorske eparhije, pa je i sa te strane kažnjavao. Godine 1941. pop Boško se pridružuje opštenarodnom ustanku i aktivno učestvuje u njemu, šireći plamen ustanka, prikuplja hranu i materijal za ustanike, a lično učestvuje u rušenju puteva i mostova i izvršava razne vojne pozadinske dužnosti. Njegovu borbenost nije pokolebala selidba iz Gornjeg Polja, ugroženog od upšada i italijanske artiljerije, za selo Dugu, gde je sa brojnom porodicom živeo u teškim okolnostima. Bolest u porodici mu onemogućava put za Bosnu sa ostalim partizanskim jedinicama onoga kraja, već pada u ruke četnicima, prema njemu naročito ogorčenim, koji ga drže samo dva dana, pa ga predaju Italijanima, a ovi ga 27.06.1942. sa grupom rodoljuba, izvode na strelište pod Trebjesom kod Nikšića i streljaju. Njegovo hrabro držanje prilikom streljanja bilo je u svemu dostojno njegova života i rada, jer je i tu četnicima i Italijanima doviknuo da će platiti za svoja nedela. Takva smrt prekratila je život jednog narodnog sveštenika i ugasila dugogodišnju lozu sveštenečke kuće Popovića.

36. **Popović Simo** – sveštenik, paroh kosorski, Srez Titograd, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je 10.01.1899. u Medunu-Kuči, gde je završio osnovnu školu. Četiri razreda gimnazije završio je u Titogradu (Podgorica) a bogosloviju u Prizrenu 1927. Rukopoložen je za sveštenika 01.11.1927. i postavljen za paroha u Lijevoj Rijeci-Vasojevići, odakle je premešten u mesto rođenja, za paroha kosorskog, gde ga je i rat zatekao. Vaspitavan od

malena da voli slobodu iznad svega i da brani ono što je pravo i pošteno, dolazio je u doba bivše Jugoslavije do sukoba sa crkvenim, a i sa državnim vlastima. Uvek je ostajao dosledan sebi te je radi toga cenjen od svih koji su ga poznavali. Prilikom ustanka u Crnoj Gori, jula 1941. pop Simo stupa na stranu ustanika i rečju i delom radi protiv okupatora. Kad su crnogorski partizani 1942. napustili Crnu Goru i povukli se za Bosnu, pop Simo biva uhvaćen od Italijana i njihovih saradnika, lišen slobode i zatvoren u Podgorici. Nečovečna postupanja sa njim nisu uspela da slome njegov čvrsti karakter, već je i pred četničkim sudom javno dokazivao da je protiv okupatora i njegovih pomagača-četnika. Preostali njegovi sapatnici iz ovdašnjeg zatvora s naročitim poštovanjem i divljenjem govore o njemu i njegovom držanju. Njegovo držanje je učinilo da sa suđenja ne bude pušten, već interniran u italijanski logor zatvorenika u Baru. I u tom logoru pokojni pop Simo ostaje odvažan i neustrašiv, te svojim držanjem ublažava stradanje svojih drugova u logoru, ne vodeći računa što svoj položaj iz dana u dan čini sve gorim. Sve je to doprinelo te je od Italijana, 25.06.1943. javno streljan. Izvršioi njegove smrtne kazne, Italijani, ostali su zapanjeni, jer i pred zapetim mitraljezima ostao je ono, što je bio kroz ceo život – čovek i junak koji i smrt prezire.

37. **Popović Nebojša** – sveštenik, paroh miokovački, Srez ljubičko-trnavski, Eparhija žička. Rođen je u sveštenučkoj porodici u Gornjoj Gorjevnicu 17.01.1910. Bogosloviju je završio u Bitolju. Rukopoložen je za sveštenika 1932. na Đurđevdan i postavljen za paroha u Miokovcima, gde je ostao sve do svoje smrti. Ubijen je od četnika 31.12.1944. Ubijen je zato što je u svojim besedama u crkvi ustao protiv nenarodnog četničkog postupanja i terora. Vezali su ga u njegovom voćnjaku za jednu šljivu i pretukli ga. Jedan njegov komšija čuo je jauke i po odlasku četnika došao, odvezao ga i pokušao da ga spusti na zemlju ali je u tom trenutku on izdahnuo na njegovim rukama.
38. **Preradović Vasilije** – sveštenik, paroh u Kokorima, Srez Prnjavor, Eparhija banjalučka. Rođen je 01.01.1910. u Šarincima, Srez Prnjavor. Po završetku bogoslovije u Sarajevu rukopoložen je za sveštenika 1930. i postavljen za paroha u Kokorima, gde ga je i rat zatekao. Odmah po proglašenju NDH i ubistva nekih sveštenika, podigao je svoj glas sveštenik V. Preradović napisavši izveštaj o stradanju Srpske pravoslavne crkve i njenog sveštenstva, koji se čuva u arhivu Državne komisije. Preko Capraškog logora proteran je 12.07.1941. sa porodicom u Srbiju i našao se u Banji Koviljači, gde su ga Nemci uhapsili i držali u zatvoru sa porodicom do dolaska NOB-a. Kada se Narodnooslobodilačka vojska povlačila, sveštenik Preradović se pridružio istoj i došao sa njom u Krupanj, gde je izvesno vreme službovao. Naredne 1942. decembra meseca, uhapšen je kao simpatizer NOP-a od strane Nemaca i odveden u Loznicu, gde je držan u zatvoru oko mesec dana, pa je zatim sproveden preko Šabačkog logora u Zemun na Sajmište, odakle je prebačen na prisilni rad u rudnik Trepču gde je radio u tunelu broj 1. Kad su ga fizički potpuno iscrpli, ubili su ga 02.01.1943. Sahranjen je na groblju u Kosovskoj Mitrovici.
39. **Popović Dušan** – veroučitelj u Trebinju, Eparhija zahumsko-hercegovačka. Rođen je 1911. u selu Pliskovu kod Gornje Biskupije. Po završetku bogoslovije na Cetinju 1933.

upisao se na Bogoslovski fakultet u Beogradu i kad ga je završio postavljen je za veroučitelja u Trebinju, gde ga je zatekla okupacija zemlje. Da bi izbegao ustaški teror prelazi u Severnu Dalmaciju, gde mu je sestra bila učiteljica. Sa celom svojom porodicom opredeljuje se za ustanak protiv okupatora i u partizanskoj borbi vidi jedini izlaz iz teške situacije koja je zadesila zemlju. Osuđuje saradnju sa okupatorom i strahovito se zamera četnicima koji su u tim krajevima preduzimali veće akcije protiv mirnog stanovništva koje je simpatizalo partizane i nije htelo da pristane na saradnju sa okupatorom. Zbog toga četnička komanda stavlja pod prismotru njega i njegovu porodicu, tražeći zgodnu priliku da ih uhvati i likvidira. Prilika se ubrzo ukazala. Na skupštini učitelja i profesora, održanoj na Kosovu 13.8.1944. a koju je sazvaio Đujićev prosvetno-nacionalni odbor, Dušan Popović i njegova sestra Danica, sa ostalim rodoljubima i naprednim intelektualcima, odbijaju da se donese predložena rezolucija sa četničkom koncepcijom. Najpre je ubijena Dušanova majka Marija, zatim sestra Danica, a on izbezumljen pred tim prizorom pokušava da se spase, bežeći ispred četničke kame, bos i bez košulje. Pokušaj bekstva nije uspeo; četnici su ga uhvatili i krvoločno zaklali.

40. **Radulović P. Milo** – diplomirani teolog iz Rovaca, Srez kolašinski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u selu Liješnje – Rovci 1917. Završio je Bogoslovski fakultet u Beogradu. Prilikom ustanka u Crnoj Gori 1941. odmah je pristupio NOP-u i u Narodnooslobodilačkoj vojsci postao komandant partizanske čete. Januara meseca 1942. uhvaćen je od četnika u Vasojevićima i streljan u selu Lubnicima.
41. **Savić M. Marko** – protojerej, paroh u Prekaji kod Drvara, Eparhija dalmatinska. Marko Savić je rođen 1882. u Prekaji. Sin je preodačkog sveštenika Marka Savića i potomak mnogobrojnih sveštenika iz kuće Savića. Završio je bogosloviju u Reljevu 1903., a rukopoložen za sveštenika 1904. i postavljen za paroha prekajskog, gde je ostao do svoje smrti. Bio je izraziti predstavnik bosanskih sveštenika, čiji su domovi bili male škole za narod i gostoprimna mesta za okupljanje revolucionarne bosanske omladine. Po tradiciji svoje kuće uputio je dvojicu svojih sinova u bogosloviju, od kojih je jedan i danas sveštenik a drugi je, kao bogoslov, poginuo u Narodnooslobodilačkoj borbi. Treći sin, pravnik, proveo je u zarobljeničkom logoru u Nemačkoj i odmah posle oslobođenja zemlje došao da pomogne u izgradnji ratom opustošene otadžbine. Ostala rodbina i rođaci dali su svoj veliki doprinos Narodnooslobodilačkoj borbi zajedno sa ostalim Prekajčanima i Drvarčanima, što je poznato svim građanima Jugoslavije. Marko Savić je preživeo ustaški pokolj u svojoj okolini zahvaljujući prvoj ustaničkoj pušci u istoriskom drvarskom kraju, koja je omela sve paklene planove neprijatelja našeg naroda i sprečila istrebljenje nevinih gorštaka ispod Šatora i Grmeča. Ostao je živ u prvom ustaškom udaru i proživeo je ostatak svoga života na slobodnoj teritoriji, koja je slavom ovenčana. Umro je u svom rodnom mestu Prekaji 1942., u kojoj su pali mnogi životi za slobodu otadžbine. Uspeo je da još za vreme svoga života i da oseti slast slobode u vreme kada su paklene sile vladale Evropom.

42. **Savić M. Slobodan** – bogoslov V godine iz Prekaje kod Drvara, Eparhija dalmatinska. Rođen je 1919. u Prekaji. Sin je prekajskog sveštenika Marka Savića, potomka velikog broja sveštenika iz porodice Savića. Učio je bogosloviju u Sarajevu i rat ga je zatekao na kraju pete godine školovanja. Sklonio se kod svoga oca u Prekaji, gde je izbegao sigurnu smrt od ustaškog pokolja zahvaljujući izbijanju narodnog ustanka u Drvaru. Kao omladinac učestvovao je u narodnooslobodilačkoj borbi u svome borbenom kraju i poginuo od mitraljeskih metaka iz nemačkih bombardera za vreme bombardovanja Prekaje 02.08.1943. Tako se ugasio još jedan mladi život đaka pravoslavne bogoslovije, koji se spremao da bude sveštenik i da nastavi započeto delo svojih predaka-pravoslavnih sveštenika iz kuće Savića.
43. **Stanisavljević L. Rade – Rašo** – veroučitelj u Karlovcu, Eparhija gornjokarlovačka. Rođen je 1913. u Gračacu. Osnovnu školu i četiri razreda gimnazije završio je u Gračacu a bogosloviju na Cetinju 1932. Teološki fakultet završio je u Beogradu 1937. Prvo mesto dobio je 1935. u Otočcu kao katiheta. Tu se razvio u odličnog radnika „Seljačkog kola“. Sve slobodno vreme provodio je u selima radeći na narodnom prosvetivanju i širenju bratske sloge između Srba i Hrvata. Godine 1938. premešten je u Karlovac, gde je takođe delovao kao javni radnik najpozitivnijem smislu reči. Još 1939. Rašo Stanisavljević je bio u vezi sa ljudima iz naprednog radničkog pokreta u Hrvatskoj: Pavlom Gregorićem, Ivom Marinkovićem, Pubom Drakulićem i drugima. Iz toga doba poznata je njegova borba za bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda u borbi protiv fašizma, koji je sve više pretio Jugoslaviji. On je aktivno radio na stvaranju jedinstvenog fronta radnika, seljaka i napredne inteligencije. Radi toga bio je uhapšen, iako mu se nije mogla dokazati krivica. Posle kapitulacije bivše Jugoslavije, Rašo je zastupao mišljenje za organizovanu borbu protiv okupatora. Za vreme okupacije prešao je u ilegalni rad i bio jedan od organizatora u pripremanju otpora i borbe protiv okupatora. Jedno vreme skrivao se u Donjim Dubravama, ali je radi poverenih mu zadataka u mesecu septembru došao u Karlovac, gde je bio uhapšen i posle mučenja i zlostavljanja odveden sa jednom grupom naprednih i rodoljubivih omladinaca i za odmazdu streljan u Rakovu Potoku.
44. **Stanišić Cvjetko (Ćetko)** – sveštenik, crkveno-sudski tužilac u penziji, Nikšić, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Vinićima, Srez titogradski 1894. gde je završio osnovnu školu. Po završetku niže gimnazije završava i bogoslovsko-učiteljsku školu u Cetinju. Kao borac je učestvovao u Balkanskom i Prvom svetskom ratu. Jedno vreme je službovao i kao učitelj, no godine 1916. odbija da predaje nastavu latinicom, koja je okupacijom Austrije bila uvedena mesto ćirilice, radi čega je lišen slobode i držanje u zatvoru na Cetinju, pa interniran u Mađarskoj, odakle se vraća po završetku rata 1918. U aprilu 1923. primio je sveštenečki čin i postavljen za sekretara konzistorije u Nikšiću, a posle ukidanja ove postavljen je 1932. za crkveno-sudskog tužioca Crnogorsko-primorske eparhije u Cetinju. Jedno vreme pored toga zvanja bio je i pretsednik Sveštenečkog udruženja za tu eparhiju. Radi svog vidnog isticanja u konkordatskoj borbi kažnjen je crkvenom kaznom – eptimijom, koju je izdržao, a posle ove kazne i penzionisan 1937. Kao penzioner živi u Nikšiću i uzima vidnog učešća u radu Crvenog Krsta, čiji je bio

predsednik. Sa tog položaja, u vreme španskog građanskog rata, porodicama šoanskih boraca omogućavao je život tajnim odašiljanjem paketa. Njegov opozicioni stav prema režimima stare Jugoslavije doneo mu je 1939. 20 dana zatvora. Prilikom ustanka u Crnoj Gori 1941. pop Cvjetko je na strani ustanika protiv okupatora i njegovih saradnika. Kao takvog ga zatvaraju u Nikšiću, odakle ga 23.02.1942. interniraju, prvo u Albaniju (Kavaja) i odatle prebacuju u logor u Baru. Među zatvorenima u tom logoru podizao je duh, radi čega ga izdvajaju i sa 10 najotpornijih zatvaraju u samicu, optužujući ih kao partizanski štab u logoru. Tamo ga je posetio njegov bratstvenik Bajo Stanišić četnički komandant, pa mu je pred logorom postavio pitanje: „Otkad ti, pope, postade komunista“, na što mu pop Cvjetko odgovara: „Niti sam komunista, niti izdajnik kao ti.“ I pred fašističkim vojnim sudom u barskom logoru imao je slično držanje, jer je na pitanje da li će se odreći svoga stava prema partizanima, odgovorio jednom rečju: „Nikada.“ Odbio je i molbu za pomilovanje, a to isto poručio i svojoj porodici, da za njega ne traže milost od okupatora. Radi svega toga popa Cvetka, sa još 20 drugova, odvođe iz barskog logora i 25.06.1943. streljaju pod Humcima na Cetinju. Time mu prekraćuju stradanja i život, koji do poslednjeg časa nije žalio, jer je bio uveren da ga daje radi slobode svoje domovine.

45. **Stojković Ilija** – sveštenik, paroh janjuški, Srez Leskovac, Eparhija niška. Rođen je u Lipovincu 24.04.1908. Završio je bogosloviju u Bitolju 1930. a 1938. Bogoslovski fakultet u Beogradu. Rukopoložen je za đakona 16, a za sveštenika 17.10.1931. Štampao je veliki broj radova u „Pregledu Niške eparhije“. Bio je vrlo napredan sveštenik. Sarađivao je i u leskovačkom „Glasniku.“ Za vreme rata odmah se opredelio za NOP i biva uhapšen od strane Nemaca, koji su ga i streljali u Bubnju u Nišu 08.11.1942.
46. **Strugar M. Lazar** – sveštenik, paroh brežanski, Eparhija braničevska. Rođen je 14.02.1906. u selu Strugare – Gornji Ceklin kod Rijeke Crnojevića, u Crnoj Gori. Bogosloviju je učio na Cetinju a završio u Prizrenu. Posle rukopoloženja službovao je na Ceklinsko-dobroskoj parohiji u blizini Cetinja. Odatle kasnije prelazi u eparhiju braničevsku, pa parohiju u Brežane. Sveštenik Lazar Mišov Strugar je jednobratstvenik narodnih heroja Nike Markova Strugara, Đura Petrova Strugara, Dušana Andrijina Strugara i 52 pala prvoborca iz bratstva Strugara. Kao pripadnik partizanskog odreda uhvaćen je od Nemaca, odveden u logor na Banjici i streljan juna meseca 1943.
47. **Toković Spasoje** – sveštenik, paroh konjuški, Srez kruševački, Eparhija niška. Rođen je 06.05.1905. u Gubavicama kod Leskovca. Završio je bogosloviju u Prizrenu 1928. a za sveštenika rukopoložen 1929. Odmah posle okupacije stupio je u NOB. Pripadao je diverzantskoj grupi koja je operisala na terenu Kruševac-Kraljevo. Uhapšen je od strane Pećančevih četnika i predat Nemcima, koji su ga pustili na slobodu, ali nakon kraćeg vremena, odmah posle napada na Kruševac, ponovo je uhapšen i streljan 25.11.1941. Po oslobođenju kosti su mu prenete u zajedničku kosturnicu.
48. **Čikl Alojzije – Većeslav** – sveštenik, nastojatelj praškog katedralnog hrama, Eparhija moravsko-šleska, Čehoslovačka. Rođen je 13.01.1900. u Slavetinu, Moravska. Gimnaziju i

bogoslovski kurs završio je u Litovlu. Rukopoložio ga je za sveštenika episkop Gorazd. Za starešinu katedralnog hrama postavljen je 1938. Bio je čestit čovek, dobar pastir, revnosan pravoslavac i veliki rodoljub. Uzeo je učešća u prikrivanju izvršilaca kazne nad krvnikom Hajdrihom, koji su se sklonili u kriptu katedralnog hrama u Pragu. Gestapo ga je uhapsio i osudio na smrt streljanjem, koja je kazna izvršena 04.09.1942. Njegova supruga ubijena je u koncentracionom logoru u Mathauzenu, a dve maloletne ćerke zadržane u logoru do svršetka rata. Odlikovan je čehoslovačkim ratnim krstom In memoriam 1945.

49. **Šiljak Andrija** – sveštenik, paroh bobovski, Srez pljevaljski, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Pljevljima 30.11.1898. Bogoslovsko-učiteljsku završio je u Prizrenu 1921. U čin sveštenika je rukopoložen 20.03.1922. i postavljen za paroha bobovske parohije, Srez pljevaljski, na kojoj je ostao sve do smrti. Sveštenik Andrija Šiljak je sveštenečki sin, potiče iz sveštenečke porodice Šiljaka, koja je u prošlosti davala Sandžaku veliki broj nacionalnih i kulturno-prosvetnik radnika, pa je i on u svom pastirskom radu bio vrlo agilan. Naročito je bio zapažen kao aktivan u radu Crvenog krsta, radi čega je odlikovan srbrnom i zlatnom medaljom. U narodnooslobodilačkoj borbi masovno su učestvovali njegovi parohijani iz Bobova i drugih sela, pa je i on njihovu borbu pomagao i bio na njihovoj strani. Prilikom napada na Pljevlja od strane partizanskih odreda, italijanski okupatori su bili obavešteni o njegovom ranijem radu i podršci NOP-u, pa ga hapse i dana 03.12.1941. streljaju na Senjaku u Pljevljima.
50. **Šolaja Jovan** – sveštenik, paroh u Ivoševcima kod Kistanja, Eparhija dalmatinska. Rođen je 28.12.1889. u Biskupiji kod Knina. Bogosloviju je završio u Zadru 1911. Za đakona je rukopoložen 14, a za sveštenika 16.10.1911. i postavljen za paroha u Baljcima, zatim u Strmici, Pađenama i najzad u Ivoševcima, gde ga je zatekao rat i italijanska okupacija. Odmah posle okupacije Dalmacije od strane Talijana 1941. bio je stavljen pod strogu prismotru okupatorskog režima. Kad je nastala učestala pojava odvođenja u internaciju tamošnjeg stanovništva, krajem 1941. i početkom 1942. a usled sve većeg zamaha i razvoja narodnooslobodilačkih snaga, sveštenik Šolaja, iako za dalji hod i borbu nesposoban, jer je bio oduzet u jednu nogu, prešao je meseca juna na oslobođenu teritoriju u Liku gde su mu se već nalazila deca u borbi. U početku IV neprijateljske ofanzive nalazio se sa Centralnom bolnicom Glavnog štaba NOB-e i POH-e, sa kojom je posel 20.01.1943. prešao iz Like u Bosansku Krajinu, i dospao do Bosanskog Petrovca. Usled teških napora na tom putu je pao, gde su ga Nemci pronašli i uhapsili. Nekoliko dana bio je zatvoren u Bosanskom Petrovcu, i jedne noći, početkom meseca marta 1943. izveden je iz zatvora sa još četvoricom zatvorenika i negde u blizini zajedno sa njima pogubljen.
51. **Begović Simo** – prota, paroh u Ilidži kod Sarajeva, Eparhija dabro-bosanska. Simo Begović je rođen 1872. u selu Drobničima više Rogatice. Osnovnu školu je završio u Rogatici i pet razreda gimnazije u Sarajevu. Posle toga je pešice potajno prešao u Srbiju s namerom da stupi u srpsku vojnu akademiju. Usled tadašnjih prilika u Srbiji, rastrzanoj borbom

dinastije i naroda, nije mu se želja ispunila u pogledu školovanja na vojnoj akademiji, pa se je upisao u bogosloviju kao pitomac srpske države. Za vreme školovanja aktivno je saradivao u Slovenskom Jugu i prebacivao propagandni materijal u neoslobođene krajeve. Posle rukopolođenja dobio je parohiju u Rujnici kod Cazina, na krajnjem zapadu Bosne, gde se uz sveštenike narodne tribune: Bogunovića, Zorića, Srdića i druge prekario za pravog narodnog borca. Zatim sluđbuje u raznim mestima Bosne, a najveći deo svoga života provodi u Palama više Sarajeva. Za vreme aneksione krize, na zahtev austrijskih vojnih vlasti, uklonjen je iz pograničnih krajeva. Kao veliki patriota zaklinje se 1910. pred kapetanom Kostom Trifkovićem u Loznici i postaje poverenik Narodne odbrane. Izradio je niz obaveštajnih kanala u celoj Istočnoj Bosni, organizovao i zakleo novi kadar odanih pristalica Narodne odbrane i spremao se za obračun sa Austrijom. Zbog toga je na banjalučkom veleizdajničkom procesu od strane austriskog suda osuđen na smrt. Presudu je, kao i njegovi drugovi, primio hladno i dostojanstveno. Posle pomilovanja i preinačenja presude na večitu robiju, proveo je sa ostalim osuđenicima celo vreme rata u raznim austro-mađarskim kazamatima i pod najtežim uslovima dočekao oslobođenje 1918. Uvek nacionalno ispravan dočekao je prota Simo i Drugi svetski rat. Njegova brojna deca učestvuju u Narodnooslobodilačkoj borbi kao aktivni borci za slobodu. Njega i njegovu decu nije pomela izdajnička ustaška ruka kada mu je 1941. ubila sina. Oni nisu otišli u četnički tabor, već su primerom služili kako se bori protiv unutrašnjih i spoljašnjih neprijatelja Jugoslavije. Takav stav stao ga je još jedne porodične žrtve, jer su mu četnici ubili ćerku kao pripadnicu Narodno-oslobodilačke vojske. Sve to nije moglo slomiti čistu i poštnu dušu prote Sime nego ga je još više učvrstilo na putu borbe za sreću i blagostanje svih naših naroda. Priznanje za ovakav stav i držanje dobio je prota Sima posle rata kada su ga i Srbi i Hrvati i muslimani jednoglasno birali u Ustavotvornu skupštinu. Kao predani crkveni neimar i narodni borac on se zalaže i posle rata i nastoji da Srpska pravoslavna crkva nađe svoje mesto u novim društvnim i političkim prilikama u našoj zemlji. N smatra da pravi narodni sveštenik mora služiti interesima svoga naroda u duhu svetlih tradicija Srpske pravoslavne crkve. Zato je on jedan od prvih inicijatora i osnivača Udruženja srpsko-pravoslavnog sveštenstva Bosne i Hercegovine. Posle dugog i napornog života i teških žrtava koje je prineo na oltar otadžbine, proto Simo Begović – „Hadži Đera ispod Romanije“ umro je 19.09.1952. u Sarajevu i sahranjen uz mnogobrojno učešće prijatelja i poštovalaca, bez razlike na nacionalnu i versku pripadnost.

52. **Buzadžić Platon** – prota, predsednik Udruženja pravoslavnog sveštenstva NP Hrvatske, Nova Gradiška, Eparhija pakračka. Prota Platon Buzadžić je rođen u sveštencičkoj porodici 03.03.1891. u Bučju, kod Pakraca. Završio je gimnaziju u Sremskim Karlovcima 1910. a bogosloviju u istom mestu 1914. Još kao bogoslov pripada redu naprednih omladinaca i kao mladić učestvuje u borbama srpsko-hrvatske koalicije protiv režima zloglasnog bana Kuena Hedervarija, koji je vodio politiku razjedinjavanja srpskog i hrvatskog naroda. Saradivao je u listovima: mitrovačkoj „Slobodi“ i zagrebačkom „Srbobranu“. Naročito se istakao svojim člancima u vreme zagrebačkog veleizdajničkog procesa, kada se je potpisivao pod pseudonimom – „Napredni omladinac.“ Posle rukopoloženja službovao je

najpre u Velikoj Pisarnici, a od 1915. do 1918. bio je vojni sveštenik u Lebringu kod Graca. Po završetku Prvog svetskog rata služio je u Siraču kod Daruvara, zatim u Streževici, a 1935. dolazi za paroha u Novoj Gradiški. Za celo vreme svog sveštениčkog rada radio je i delovao kao pravi narodni sveštenik, pa je zato brzo stekao ljubav i poštovanje svoga naroda. Po kapitulaciji stare Jugoslavije ustaše ga uhapse i odvede u logor u Capragu, odakle je sa ostalim sveštenicima proteran u Srbiju. U Beogradu je provodio vrlo težak život, ali se uvek dosledno držao svojih patriotskih koncepcija. Verovao je u pobedu Narodnooslobodilačke vojske i tu svoju veru ulivao u redove naših izbeglica i iseljenika. Već od septembra 1941. prota Platon pomaže Narodnooslobodilački pokret, a isto tako i cela njegova porodica. U Narodnooslobodilačkoj borbi izgubio je sina, koji je poginuo kao komandir čete. Posle oslobođenja naše zemlje vraća se odmah u Novu Gradišku, gde još aktivnije radi, a naročito na širenju i utvrđivanju bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda, kao i povezivanju pravoslavnog sveštenstva sa narodnom vlašću. Bio je član Glavnog odbora Srba i „Prosvjete“ u Hrvatskoj, zamenik narodnog poslanika, član Izvršnog odbora NF-a u Novoj Gradiški, predsednik pododbora „Prosvjete“ i veliki radnik na polju seljačkih radnih zadruga. Kao sveštenik u svojoj crkvenoj službi bio je do krajnosti savestan i pedantan. Živeći i aktivno radeći u novom društvenom poretku, izvojevanom kroz tešku i krvavu Narodnooslobodilačku borbu, on je uvideo da sprsko pravoslavno sveštenstvo ne sme i ne može ostati po strani i gledati kako ceo narod čini gigantske napore u obnovi i izgradnji ratom opustošene zemlje. Zato on radi na okupljanju srpskog pravoslavnog sveštenstva u Hrvatskoj, koje je osnovano 04.08.1947. i čiji je on bio predsednik od osnivanja do svoje smrti. U tom radu je bio uporan i istrajan, jer je znao da će Udruženje svojim radom koristiti sređivanju i oživljavanju crkvenog života. On je takođe bio jedan od najaktivnijih pobornika za osnivanje Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva u FNRJ. Kada je Savez osnovan, on je izabran za potpredsednika Glavnog odbora, koju je dužnost besprekorno obavljao. Prota Platon Buzadžić je umro 11.07.1950. na klinici u Zagrebu. Posmrtni ostaci su mu prevezeni u Novu Gradišku i svečano sahranjeni 13.07. pokraj crkve Sv. Nikole u mestu u kome je pokojnik živeo i radio.

53. **Vidaković Vitomir** – protojerej-stavrofor, prvi predsednik Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva FNRJ, iz Užica, Eparhija žička. Vitomir Vidaković je rođen 1879. u selu Zdravčićima kod Užičke Požege. Osnovnu školu je završio u mestu rođenja a nižu gimnaziju u Užicu. Zatim se upisuje u učiteljsku školu u Beogradu, koja se zbog demonstracija protiv Austrougarske preseljava u Aleksinac. Po završenoj učiteljskoj školi postavljen je za učitelja u selu Močiocima (Srez ariljski), najzabačenijem mestu ondašnje Srbije, na samoj srpsko-turskoj granici. Tu je proveo godinu dana, a zatim se upisuje u četvrti razred bogoslovije u Beogradu i završava ga 1903. sa odličnim uspehom. Posle otluženja vojnog roka postavljen je za učitelja u selu Mirosaljcima, gde se oženio sa ćerkom čuvenog popa Veljka Tankosića. Rukopoložen je za sveštenika 1907. i postavljen za pisara Duhovnog suda u Čačku, na kome mestu ostaje dve godine. Odatle odlazi na parohiju požešku, zatim staparsku i najzad užičku, gde ostaje do svoje smrti. Godine života prote Viće, njegovo službovanje i javni rad pripadaju najburnijem dobu naše

nacionalne istorije. U tom dobu se odigravaju veliki i sudbonosni događaji za naš narod i našu zemlju. Posle pobedonosnog Balkanskog rata došli su krvavi Prvi i Drugi svetski rat, kada su naš narod, sveštenstvo i crkva prošli kroz teška iskušenja. Prota Vidaković prolazi herojski kroz sve patnje i muke, odolevajući najtežim iskušenjima i dajući od sebe najdragocenije žrtve za slobodu svoje zemlje. Kao vojni sveštenik odstupa sa srpskom vojskom preko Albanije i pobedonosno nastupa preko Kajmakčalana sa našom i savezničkom vojskom. U Drugom svetskom ratu, ogranj rata i revolucije zahvatili su svom žestinom i dom prote Vidakovića. Prota Vića je prvi predsednik novoformiranog Okružnog narodnog odbora u Užicu, zatim narodni poslanik i 1949. prvi predsednik Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva u FNRJ. Umro je 29. marta 1952. godine u Užicu.

54. **Blagota Đurović** – sveštenik, paroh šobajički, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Veletima – Bjelopavlići 21. januara 1908. godine. po svršenoj osnovnoj školi i nižoj gimnaziji završio je bogosloviju na Cetinju. U čin sveštenika rukopoložen je 5. januara 1933. godine i postavljen za paroha šobajičkog, Srez danilovgradski. Rat i ustanak u Crnoj Gori 1941. godine zatekao ga je na toj dužnosti. Odmah u početku stupio je u redove Narodnooslobodilačke vojske kao borac. No prilikom odlaska crnogorskih partizana za Bosnu, u proleće 1942. godine, sveštenik Blagota biva zarobljen i zatvoren. Posle izvesnog vremena interniran je za Italiju. Posle kapitulacije Italije, povraća se u Jugoslaviju i stupa u NO vojsku, u kojoj ostaje do svršetka rata. Nosilac je „Spomenice 1941“, a pored toga dobio je i čin kapetana. Odmah po povratku kući, u rodno mesto, umro je 17. juna 1945. godine.
55. **Branislav Đorić** – sveštenik, crkveno-sudski tužilac iz Niša, Eparhija niška. Brana Đorić je sin poznatog sveštenika Sibina Đorića, jednog od osnivača starog Sveštenečkog udruženja iz 1889. godine. Rođen je 1. decembra 1899. godine u Kruševcu. Završio je devetorazrednu bogosloviju „Sveti Sava“ 1921. godine i bio jedno vreme zvaničnik Duhovnog suda u Nišu, odakle odlazi najpre na parohiju u Crnopoljevici, a zatim u Svrljigu, gde je bio i arhijerejski namesnik. Za tužioca Crkvenog suda u Nišu postavljen je 16. avgusta 1934., na kom mestu ga zatiče okupacija bivše Jugoslavije. Bio je jedan od najvećih boraca među sveštenstvom Eparhije niške protiv Konkordata, koji je Stojadinovićeva vlada htela da nametne protiv volje naših slobodoljubivih naroda. Za vreme Drugog svetskog rata imao je odlično držanje. Osuđivao je kvislinšku saradnju sa okupatorom i pomagao Narodnooslobodilački pokret. Po oslobođenju je bio predsednik Gradskog odbora Narodnog fronta, predsednik Okružnog odbora Crvenog krsta i član Glavnog odbora Srbije. Umro je u februaru 1948. godine.
56. **Rufim Žižić** – jeromonah, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Bijeloj, Srez šavnički, 30. aprila 1900. godine. završio je osnovnu i monašku školu. Rukopoložen je u čin jeromonaha 2.8.1931. godine. služio je kao sabrat u manastirima Bijeloj i dr. Za vreme ustanka u Crnoj Gori 1941. godine odmah je stupio u redove Narodnooslobodilačke vojske i u njoj ostao do kraja rata 1945. godine. Nosilac je „Spomenice 1941“ godine. Odlikovan je Ordenom bratstva i jedinstva za hrabrost. U

Narodnooslobodilačkoj vojsci dobio je čin kapetana. Posle završetka rata 1945. godine postavljen je za službenika u Verskoj komisiji Crne Gore na Cetinju. Na toj dužnosti je ostao sve do svoje smrti 22. avgusta 1950.

57. **Jovo Žugić** – protojerej, Nikšić, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Mletičku, Srez šavnički, 1884. godine. Završio je bogoslovsko-učiteljsku školu u Prizrenu i 1906. godine postao učitelj. Sveštenečki čin je primio 1914. godine i službovao kao činovnik Nikšićke konzistorije, a 1919. postavljen je za člana iste. Penzionisan je prilikom ukidanja ove konzistorije 1932. godine i honorarno opsluživao parohiju. Za vreme rata bio je u Nikšiću, oa radi njegova držanja, prilikom oslobođenja primljen je na službu kod Narodnooslobodilačkog odbora u Nikšiću. Umro je u Nikšiću 22. decembra 1950. godine i tu sahranjen.
58. **Jevstatije Karamatijević** – protojerej, paroh novovaroški – pukovnik JNA, Eparhija raško-prizrenska. Rođen je u sveštenečkoj porodici 30.9.1885. godine u Novoj Varoši. Svršio je 4 razreda gimnazije u Skoplju 1904, a bogoslovsko-učiteljsku školu završio je 1908. u Prizrenu. Po svršetku tri razreda bogoslovsko-učiteljske škole rukopoložen je od strane raško-prizrenskog mitropolita Nićifora u Prištini za đakona 18, a za sveštenika 21.11.1907. i postavljen svome ocu za pomoćnika u Novoj Varoši, gde je po očevoj smrti utvrđen za stalnog paroha. U čin protojereja proizveden je 1936. godine. na novovaroškoj parohiji prota Karamatijević služio je predano Bogu i narodu punih četrdeset godina. Po ulasku Narodnooslobodilačke vojske u Novu Varoš, prota Jevstatije je izabran za predsednika N.O. opštine u Novoj Varoši. Protas je prošao od Treće do Sedme ofanzive kroz sve borbe. Umro je u Zagrebu 9. aprila 1948. i sahranjen u Beogradu 11. aprila 1948.
59. **Živko Kostić** – sveštenik, predsednik Nadzornog odbora Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva FNRJ, Beograd. Živko Kostić je rođen 28. januara 1898. godine u selu Ratevu u Makedoniji. Njegovi preci su poreklom Debarci. Otac mu je bio sveštenik u Ratevu. Početkom 1904. godine, njegov otac Stanko beži u Srbiju od zuluma turskog i bugarskog, jer je kao verski i nacionalni radnik bio osuđen na 101 godinu robije. Najpre je službovao u selu Visoku, a zatim u Jalovik Izvoru. U jesen 1915. – kada je od bugarske okupacione vojske bilo pobijeno 318 pravoslavnih sveštenika – ubijen je i otac Živka Kostića, na zloglasnom mestu Jankina Padina. Tada je Živko imao 18 godina i bio je đak bogoslovsko-učiteljske škole u Prizrenu. Škola je za vreme rata bila zatvorena, pa je mladi Živko završio bogosloviju posle oslobođenja. Na Petrovdan 1920. godine rukopoložen je za sveštenika i postavljen na očevu parohiju Jalovik Izvoru, gde ostaje punih 14 godina, kada je premešten za paroha i arhijerejskog namesnika u Svrlijigu. U Svrlijigu ga zatiču najteži dani neprijateljske okupacije naše zemlje. Cela slobodoljubiva porodica Kostić stavlja se u službu svome narodu i pomaže NOP. Pop Živko je zatvoren od specijalne policije u Nišu i prebačen na Banjicu, gde je pod najtežim okolnostima proveo pet meseci. Do kraja je ostao veliki rodoljub i vedrog čela dočekao narodno oslobođenje. Po oslobođenju bio je

orvi pretsednik Okružnog odbora Narodnog fronta u Nišu, a po dolasku u Beograd pretsednik Crvenog krsta IV reona. Umro je 26. juna 1957. godine u Beogradu.

60. **Pater Kapičić** – protojerej-stavrofor, Cetinje, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Ugnjima kod Cetinja 23. oktobra 1890. godine. Po završenoj osnovnoj školi i nižoj gimnaziji svršio je 1913. godine bogoslovsko učiteljsku školu u Cetinju. Kao učitelj je službovao do 15. marta 1922. godine, kada je primio sveštenečki čin. Prvo je službovao u mestu rođenja pa premešten na Cetinje, gde je 1938. godine, dobio protejerejski čin. Svojim držanjem za vreme rata zaslužio je, te je postavljen za člana Sreskog odbora u Cetinju, pa za člana Komisije za utvrđivanje ratne štete za Crnu Goru i na tom položaju penzionisan. Pokojni prota Petar Kapičić je na skupštini sveštenika Crne Gore, juna 1945. godine izabran za predsednika Udruženja pravoslavnog sveštenstva za Crnu Goru i na tom položaju ostao do svoje smrti 1. februara 1957. godine. Odlikovan je kao borac za vreme rata 1912-1913. godine, kada je i ranjavan. U novoj Jugoslaviji dobio je orden zasluga za narod, a 1956. godine prilikom posete delegacije Srpske pravoslavne crkve Rusiji, dobio je naprsni krst. Umro je na Cetinju i sahranjen u mestu rođenja 3. februara 1957. godine.
61. **Milan Macura** – protojerej-stavrofor, arhijerejski namesnik u Šibeniku, Eparhija dalmatinska. Rođen je u Kistanjama 1884. godine. gimnaziju sa velikom maturom i bogosloviju završio je u Zadru. Rukopoložen je za sveštenika 1907. godine i postavljen za paroha u Ceranju kod Benkovca, gde je ostao do 1914., kada je postavljen za redovnog člana Dalmatinske konzistorije u Zadru. Od tada je stalno u crkvenoadministrativnoj službi – najpre u Zadru a posle u Šibeniku. Za arhijerejskog zamenika postavljen je 1933., na kojoj je dužnosti ostao do svoje smrti, čak i posle penzionisanja. Punih 48 godina služio je predano svojoj crkvi, zbog čega je i dobio najviša odlikovanja. Kada su italijanske okupacione vlasti internirale episkopa Irineja 1941. godine, prota Macura ostaje da vodi Dalmatinsku eparhiju pod najtežim uslovima. Njegovi saradnici u Crkvenom sudu pomirili su se sa okupacijom i aktivno sarađivali sa kvistlinškim formacijama, što prota Macura, kao narodni sveštenik i rodoljub, nije nikako hteo da učini. Na Svetog Savu, 27. januara 1955. umro je u Šibeniku.
62. **Luka Radičević** – sveštenik, Titograd, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Goričanima – Zeta 6. decembra 1900. godine. Završio je učiteljsku školu i bio jednu godinu učitelj. Rukopoložen je za sveštenika 1923. godine i kao paroh službovao u mestu rođenja. Za vreme rata, 1941. godine, interniran je u Albaniju a zatim u Italiju, gde je ostao do njene kapitulacije. Iz Italije je prešao u Jugoslaviju i bio u Narodnooslobodilakčkoj vojsci. Postavljen je za službenika Sreskog odbora u Titogradu, gde je i penzionisan. Odlikovan je Ordenom zasluga za narod. Posle dužeg bolovanja umro je u mestu rođenja marta meseca 1957. godine.
63. **Jovo Radović** – protojerej, Nikšić, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Crkvičkom Polju 1882. godine. svršio je bogoslovsko-učiteljsku školu u Cetinju. Sveštenečki čin

primio je 4. januara 1904. godine. Službovao je u mestu rođenja. Čin protojereja dobio je 1941. godine. Za vreme rata je bio na slobodnoj teritoriji i nesebično pomagao Narodnooslobodilačku vojsku. Jedno vreme je bio poverenik za prosvetu Crne Gore, a kasnije je postavljen za predsednika Komisije za verska pitanja NP Crne Gore, na kom je položaju i penzionisan. Odlikovan je ordenima Bratstva i jedinstva i Zasluga za narod. Umro je u Nikšiću marta 1956. godine i tamo sahranjen.

64. **Savo Savić** – protojerej-stavrofor, Šekovići, Eparhija dabro-bosanska. Rodio se u sveštencičkoj porodici u Strmici-Šekovići 1876. godine. osnovnu školu je završio u Vlasenici, a gimnaziju i bogosloviju u Sarajevu i Raljevu.

65. **Jagoš Simonović** – protojerej-stavrofor i arh. Namesnik u Kolašinu, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je u Jasnovu – Kolašin 1893. godine. završio je bogoslovsko-učiteljsku školu u Cetinju. Prve godine službovanja proveo je kao učitelj, a sveštencički čin je primio 1918. godine. u čin protojereja je proizveden 1927. godine, a 1940. godine dobija i naprsni krst. Službovao je u Kolašinu gde je bio paroh i arhijerejski namesnik. Na tim dužnostima zatekao ga je rat 1941. godine. Odmah po ustanku u Crnoj Gori, jula 1941. godine, pristupio je Narodnooslobodilačkoj vojsci i u njoj bio sve do svršetka rata 1945. godine. nosilac je „Spomenice 1941.“ Za vreme rata bio je na raznim dužnostima. Član je AVNOJ-a i Komisije za verska pitanja. U vojsci je dobio čin pukovnika. Odlikovan je ordenima Oslobođenja i Bratstva i jedinstva. Umro je u Kolašinu marta meseca 1946. godine.

66. **Đorđije Šekularac** – protojerej-stavrofor, Ivangrad, Eparhija crnogorsko-primorska. Rođen je 1881. godine u Kulikućama, Srez ivangradski. Završio je bogoslovsko-učiteljsku školu u Prizrenu. Rukopoložen je 1901. godine. Službovao je u Gusinju, gde se je naročito istakao svojim pastirskim radom. Penzionisan je pre Drugog svetskog rata. Odlikovan je od Crne Gore i bivše Jugoslavije. Za vreme rata bio je interniran. Izašao je na oslobođenu teritoriju 1944. godine. Posle oslobođenja bio je član Glavnog odbora Crvenog krsta Crne Gore. Ostao je bez sinova, koji su poginuli u NOB-u. Umro je 17.9.1946. godine i sahranjen u Ivangradu.

(priredio Miloš Urošević)

U nastavku je o učešću katoličkih svećenika u NOB-u i NOP-u govorio Lino Veljak; sledi transkript dela njegovog izlaganja.

Treba razlikovati Narodnooslobodilački pokret (širi pojam) od Narodnooslobodilačke borbe (uži pojam, odnosi se isključivo na organizirani oružani otpor okupaciji i kvislinškim formacijama). KPJ je bila glavni faktor pokretanja i vođenja ustanka, ali u NOP-u i NOB-u sudjelovali su i brojni građanski političari (od dr. Ivana Ribara pa nadalje) i njihovi sljedbenici (to posebno važi za

Sloveniju, gdje su ustanak zajednički pokrenuli komunisti i kršćanski socijalisti, čiji je najznačajniji predstavnik Edvard Kocbek).

Između dva svjetska rata KPJ (kao i sve partije Treće internacionale) ima negativan odnos spram religije (zbog prihvatanja „naučnog pogleda na svijet“ koji uključuje i obavezan ateizam) i posebno spram Katoličke crkve (koja od 1929. usko surađuje s talijanskim fašističkim režimom). Promjenu donosi 7. kongres Internacionale, proklamirajući politiku Narodne fronte. Ta se promjena politike očituje u članku Josipa Broza Tita „Komunisti i katolici“ iz 1936. u kojemu sekretar KPJ upućuje apel vjernicima da pristupe borbi protiv fašizma i nacizma, koji su zajednički neprijatelji i komunista i katolika. O Katoličkoj crkvi kao savezniku u borbi protiv fašizma izjasnit će se 1943. (u članku „KP, vjera i crkva“) i Edvard Kardelj. U tom duhu valja promatrati i naredbu vrhovnog komandanta od 23. 6. 1942. kojom se u partizanskim brigadama i bataljonima uvode vjerski referenti (u pravilu sveštenici/svećenici SPC i RKC te imami IZ) radi pružanja duhovne utjehe borcima koji su vjernici, ali očito i u cilju propagiranja partizanske borbe među religioznim narodnim masama.

Među katoličkim svećenicima koji su pružali podršku NOP-u u Sloveniji se posebno ističe poglavar kartuzijanskog samostana u Pleterju Leopold Edgar-Lavov. U Bosni i Hercegovini treba spomenuti mostarsko-duvanjskog i trebinjsko-mrkanskog biskupa fra. Alojzija Mišića, koji je još u ljeto 1941. osudio ustaške zločine nad Srbima, te o njima obavijestio zagrebačkog nadbiskupa i Vatikan, a svećenicima svojih biskupija zabranio suradnju s ustaškim pokretom. No, on je umro još iste godine. Brojni bosanski franjevci priključili su se NOP-u, među kojima su najistaknutiji fra. Zlatko Sivirić („crveni fratar“), fra. Serafin Dodig i fra. Josip Markušić. Među hrvatskim katoličkim svećenicima najistaknutiji je mons. Svetozar Rittig, župnik Svetog marka u Zagrebu i svojedobno najozbiljniji kandidat za nasljednika zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera (njegov izbor onemogućio je koristeći se pravom veta kralj Aleksandar, davši suglasnost za izbor solunskog dobrovoljca poručnika Alojzija Stepinca). Rittig, pravaš blizak Anti Paveliću do 1929. kada je javno osudio osnivanje ustaškog pokreta, izbjegao je 1941. iz Zagreba kako bi spriječio svoje hapšenje i vjerojatno odvođenje u Jasenovac, te iz Novog Vinodolskog surađivao s NOP-om, da bi 1943. prešao na slobodni teritorij i postao vijećnik ZAVNOH-a (nakon rata bio je ministar bez portfelja u vladi NRH te republički i savezni poslanik). Zajedno s dr. Ivanom Ribarom posjetio je krčkog biskupa Josipa Srebreniča (rodnom Slovenca), predloživši mu da podrži NOP, što je ovaj odbio te zabranio svećenicima svoje biskupije bilo kakvu suradnju s NOP-om. Biskup Mišić očigledno nije imao dostojnih nasljednika u hrvatskom episkopatu.

Prema nekim procjenama (prvenstveno onima koje je iznio jedini sistematičniji istraživač te problematike Ćiril Petešić) u NOP-u je na različite načine sudjelovalo 10% katoličkih svećenika, a dio je sudjelovao i u NOR-u (od toga je poimenično identificirano 52 Hrvata, 21 Slovenaca i dvojica Poljaka, vjerojatno izbjeglih iz Poljske nakon okupacije 1939.), najvećim dijelom u svojstvu vjerskih referenata. Poginulo je 43 katoličkih svećenika, od toga 22 Slovenca (8 ubijeno u Jasenovcu, 3 u Dachauu, po jednoga su ubili četnici, ustaše i Mađari, ostalo nepoznato), 18

Hrvata (6 ubili ustaše, 4 – četnici, 3 – Nijemci, 2 – Talijani, jedan je strijeljan u Zagrebu po presudi ustaškoga prijekog suda, 2 – nepoznato), ostali su češke i poljske narodnosti.

Iz svega slijedi zaključak da je dio katoličkih svećenika bio na antifašističkoj strani, što opovrgava pojednostavljena tumačenja NOP-a kao isključivo komunističke stvari (ali ne i činjenicu da je agresivni ateizam bio prisutan u komunističkim redovima, što je nesumnjivo umanjilo prostor aktivnijeg sudjelovanja svećenika i vjernika u antifašističkoj borbi).

Na kraju je Fahrudin Kladničanin govorio o nekim aspektima učešća službenika Islamske zajednice u NOP-u i NOR-u. Donosimo njegovo izlaganje.

U vrijeme kad historijska istina o zbivanjima tokom Drugog svjetskog rata postaje složenija i manje jasna, ali ne zbog novih naučnih otkrića, koja bacaju bitno drugačije svjetlo na događaje iz tog perioda, nego zbog namjernih ideoloških manipulacija, sudbine poput one muftije Murat-efendije Šećeragića ogledan su primjer da je antifašizam bio ideja duboko ukorijenjena u prostoru na kojem se odvijala Narodnooslobodilačka borba.

Iz sudbine tog imama rođenog u Prijepolju, njegovih životnih i političkih odluka, političkih ideja i nepokolebljivih svjetonazora moguće je tumačiti dileme i izazove pred kojima se našao cijeli jedan kolektiv suočen s mogućnošću potpunog uništenja. I on nije bio izoliran slučaj, kako se uvriježeno misli, jer su mnogi imami iz istočne Bosne i Sandžaka spremno pristupili otvorenoj političkoj agitaciji pozivajući bošnjački živalj tih prostora da se priključi partizanskom pokretu.

Razlozi zbog kojih su muslimanski vjerski službenici pozivali na pristupanje pokretu koji je sebe definirao kao ateistički i sekularan mnogobrojni su, a historičar iz Bijelog Polja Edin Smailović kaže da je onaj presudni bila potreba da se očuva biološki opstanak naroda, što je partizanski pokret jedini bio u stanju garantirati.

“Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, mora se dati šira slika zbivanja na prostoru bivše Jugoslavije tokom Drugog svjetskog rata. Na tom prostoru djelovalo je jako puno vojnih formacija koje su sve, izuzev partizana, u manjoj ili većoj mjeri sarađivale sa okupatorima. Bošnjaci u bivšoj Jugoslaviji su bili predmet manipulacije i zloupotreba od svih ovih formacija, a od četničkih i predmet masovnog uništenja, naročito u Hercegovini, te dolinama Drine i Lima.”

Upravo je to suočenje s potpunim fizičkim uništenjem nagnalo mnoge ugledne imame tog područja da otvoreno počnu govoriti o partizanskom pokretu kao najboljem okviru za odbranu autohtone muslimanske kulture življenja, a u procesu agitacije za priljučenje NOB-u najviše su se istakli bivši učenici Velike medrese kralja Aleksandra iz Skoplja.

“Da bi se razumjelo stanje na ovim prostorima, mora se reći da je intelektualna elita Bošnjaka tada bila malobrojna i da su rijetki obrazovani ljudi bili imami. Posebnu ulogu u obrazovanju između dva rata odigrat će Velika medresa kralja Aleksandra u Skoplju, iz koje će većina medresanata biti aktivni učesnici i agitatori za NOB u svojim krajevima. Dug je spisak ljudi koji su

dali doprinos partizanskom pokretu na ovom prostoru, pa bih ovom prilikom spomenuo samo neke: Murat Šećeragić, Zufer Musić, Mustafa Pećanin, Muhamed Musić, Zahir Havić i, naravno, najveće ime partizanskog pokreta među muslimanskim življem Rifat Burdžović – Tršo.”

Pa iako se danas na učešće imama u NOB-u gleda kao na historijski kuriozitet, ta pojava, pojašnjava Smailović, uopće nije bila rijetka.

“Također je važno reći da članstvo uleme u partizanskom pokretu u cijeloj državi nije bilo neuobičajeno. Uostalom, četvorica imama su bili vijećnici Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, tako da članstvo imama u NOB-u na ovom prostoru nije bio nikakav izuzetak.”

Jedan od tih izuzetnih ljudi, kako ga Smailović opisuje, jest i Murat Šećeragić, koji nije mnogo dvojio da svoj autoritet vjerskog velikodostojnika stavi u službu borbe protiv “fašističkog okupatora”. Prije nego što je postao član i potpredsjednik ZAVNOS-a (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka), Šećeragić je prešao dug i trnovit put vjerskog službenika. Školovao se u najznačajnijim duhovnim centrima svijeta nastalog na ostacima raspadajućeg Osmanskog Carstva, a službovao je u mnogobrojnim mjestima tadašnje Jugoslavije.

Murad ef. Šećeragić rođen je 5. februara 1882. godine, od oca Abdulaha i majke Vezire. U Prijepolju je završio iptidaiju i Ruždiju, nakon čega je primljen za pripravnika u Prvostepeni sud, a poslije dvogodišnjeg rada i položenog ispita postavljen je za pisara u istom sudu, da bi 1909. godine bio postavljen za sekretara šerijatskog suda u Prijepolju, u kome je radio do Prvog balkanskog rata (1912), kada je mobilisan kao rezervni oficir u rangu ađutanta-komandanta bataljona u osmansku vojsku. Njegov vojni rok trajao je svega 15 dana i to u intendantskoj službi u Pljevljima, u kojoj je stekao čin rezervnog oficira i pošto je bilo dopušteno da se s jedinicom prebjegne u Bosnu ili demobilisan vrati kući, Šećeragić je izabrao drugu mogućnost, pa je doživio ulazak srpske vojske u Prijepolje, pod komandom pukovnika Anđelkovića. Našao se u delegaciji sastavljenoj od Srba i Bošnjaka, koja je posjetila tog pukovnika da bi ga obavijestila o stanju građana u gradu i okolini i čula šta će poručiti narodu preko nje. Tom prilikom je formirana privremena uprava grada od građana obje nacionalnosti u funkciji privremenog administrativnog organa.

Rješenjem Vrhovnog muftijstva u Nišu postavljen je za muftiju u Priboju nekoliko mjeseci prije početka Prvog svjetskog rata i na tom mjestu je ostao do 1. maja 1915. godine, kada je premješten u Niš, gdje je ostao do aprila 1919. godine. Za okružnog muftiju u Kumanovu postavljen je rješenjem ministra vjera u Beogradu 1924. godine. Tu se susreo s kriznim stanjem građana. Zatekao je administraciju na turskom jeziku, tako da su sve odluke i presude morale biti prevođene na srpski jezik preko tumača kojeg su plaćale stranke koje vode spor i to po cijeni koju je prevodilac određivao, te su tako bili izloženi dvostrukom maltretiranju, psihičkim neugodnostima i materijalnim izdacima. Kada su 1925. godine niški muslimani došli u konflikt sa tadašnjim muftijom, preko tadašnjeg predsjednika Vlade Nikole Uzunovića, izdejstvovali su da na mjesto njihovog dotadašnjeg muftije postavi Šećeragića. Niški okrug obuhvatao je srezove,

Niš, Leskovac, Lebane, Prokuplje i Piroat, uglavnom užu Srbiju, u kojoj je Šećeragić upoznao dobrotu i srdačnost naroda kako u sudu tako i u životnoj praksi – na putovanjima, u susretima, u gostima, na banketima. Često je evocirao uspomene na posjete Leskovcu u pratnji uglednog građanina Niša Ševket bega Nevzadbegovića, koji mu je organizovao doček s pleh muzikom i zastavama.

Ipak, najznačajniji period Šećeragićeovog života bio je Drugi svjetski rat, kada stupa u odbranu zemlje i naroda, a taj politički angažman krunisan je izborom za potpredsjednika ZAVNOS-a koje je održano u Pljevljima 1943.

“Vrhunac karijere Murata Šećeragića u Kraljevini Jugoslaviji bilo je postavljenje za šerijatskog sudiju Vrhovnog šerijatskog suda u Skoplju (jedan od dva suda u zemlji). Između dva rata bit će aktivan i u kulturnom životu, kao član i funkcioner Kulturno-prosvjetnog društva ‘Gajret’. Tokom rata aktivira se u NOB-u. Na zasjedanju ZAVNOS-a u Pljevljima bit će izabran za potpredsjednika, dok je za predsjednika izabran Sreten Vukosavljević. Poslije rata obavljao niz značajnih funkcija. Bio je poslanik u Vijeću naroda FNRJ.”

Šećeragić i nakon završetka rata obavlja niz važnih funkcija u socijalističkoj Jugoslaviji i Islamskoj zajednici, kaže Smailović: “Bio je narodni poslanik i član Predsjedništva Narodne skupštine Socijalističke Republike Srbije. Od 1947. do 1961. bio je zamjenik reisul-uleme u Sarajevu. Zna se da je za života obavio hadž. Iza sebe je ostavio osmoro djece. Ukopan je u Sarajevu 1979.”

S jeseni, 1943. godine, bujica revolucionarnog zamaha obuhvatila je skoro čitav Sandžak i taj uzlet u njemu stvorio je u prostrani slobodni teritorij na kome su užurbano uspostavljane komande mjesta, organizovani narodnooslobodilački odbori sl. U sklopu te djelatnosti osnovan je prvi Sreski narodnooslobodilački odbor u Prijepolju, s predsjednikom Sretenom Vukosavljevićem i potpredsjednikom Muradom ef. Šećeragićem. Uspostavljanjem narodne vlasti na širokom prostoru Sandžaka, narastanjem snaga narodnooslobodilačkog pokreta i otvaranjem povijesne perspektive naroda, stvoreni su uslovi za udaranje temelja narodnoj državnosti, pa je u tu svrhu formiran Inicijativni odbor za sazivanje skupštine na kojoj bi se osnovalo Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka. Skupština je održana 20. novembra 1943. godine u Pljevljima, kojoj je prisustvovalo 250 delegata, iz pet srezova Sandžaka. Sandžak je dobio svoju najvišu vlast, čiji su vrh zauzimali Vukosavljević i Šećeragić, višestruko simbolizirajući pobjedu prijateljstva, bratstva i jedinstva, odanosti i časti. Odani NOB-u i revoluciji sa Trećom proleterskom brigadom prešli su trnovite borbene staze, djelujući snažno politički na narodne mase u krajevima kuda su prolazili.

Imami su odigrali veliku ulogu u pridobijanju najširih muslimanskih masa za partizanski pokret, a njihov utjecaj na formiranje mišljenja muslimanskih kolektiva od presudnog je značaja. Smailović objašnjava da je mjesto imama u lokalnoj zajednici u to vrijeme bilo veliko i mnogi vjerski službenici koji su neprekidno bili u doticaju s običnim svijetom koristili su svoju “simboličku moć” da uvjere ljude kako je antifašizam partizanskog pokreta jedina ispravna stvar.

“Kada je riječ o pridobijanju muslimanskih masa za partizanski pokret, moramo razumjeti da je to period kada je hodža najznačajnija ličnost u mahali ili selu i da je njegova riječ u džematu bila presudna za opredjeljivanje ljudi na koju će stranu, tako da imamo slučaj pridruživanja cijelih muslimanskih sela partizanskom pokretu na agitaciju pojedinih imama.”

Loše je, zaključuje Smailović, što se danas raširio mit da su partizanskim jedinicama pristupali samo deklarirani ateisti i da je to bio ideološki isključiv i rigidan pokret. Istina je, nedvosmislen je Smailović, sasvim drugačija.

“Danas se, čini mi se, ustalio mit o tome da su u partizanima uglavnom bili oni Bošnjaci koji su bili ateisti. Vezivanje ovog pokreta i članstva u njemu samo za ideologiju duboko je pogrešno i prije svega istorijski netačno. Jugoslovenski komunisti nisu bili religiozni, ali se i nisu brutalno obračunavali sa vjerskim zajednicama kao što je to bio slučaj u drugim socijalističkim zemljama. Mislim da je tu i tajna popularnosti ovog pokreta kod stanovništva.”

A za Murat-ef. Šećeragića Smailović kaže da je bio čovjek koji je na “najljepši način spojio ahmediju i crvenu petokraku”.